

MIELEKKYYTTÄ ARKEEN

Toiminnallisuus rikoksentekijöiden kanssa työskentelyssä

Heini Itkonen ja

Maria Kivivuori

Opinnäytetyö, kevät 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Itä, Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön

suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK) + diakonin

virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Itkonen, Heini & Kivivuori, Maria. Mielekkyyttä arkeen. Toiminnallisuus rikoksenteijöiden kanssa työskentelyssä. Pieksämäki, kevät 2011. 61 sivua + 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä, Pieksämäki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakoni.

Opinnäytetyö toteutettiin produktiona yhteistyössä Kuopiossa toimivan Setlementti Puijola ry:n MahKu – Mahdollisuus Kunnan Elämään -hankkeen kanssa, jossa kohderyhmänä ovat rikokseen syyllistyneet henkilöt. Työn tarkoitus oli suunnitella ja toteuttaa oheistoimintaa hankkeen talkooleirille. Pää tavoitteina olivat asiakkaiden onnistumisen ja osallisuuden kokemusten vahvistaminen sekä uusien toimintaideoiden tuottaminen Mahku-hankkeelle.

Leirin työmenetelmänä käytettiin toimintakokemusmenetelmiä sekä hyödynnettiin vuorovaikutuksellisen asiakastyön peruslähtökohtia. Harjoitteita suunniteltiin ja sovellettiin arkeen kiinnittviksi ja arjenhallintaa tukeviksi. Kolmen päivän mittaiseen leiriohjelmaan kuului talkootyön lisäksi muun muassa ongelmanratkaisutaitoja ja vuorovaikutusta vaativaa rastityöskentelyä, ohjattua vapaa-ajanviettoa, mielikuvamatka sekä yhteistä ruuanvalmistusta ja arjen askareiden tekemistä.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa perehdyttiin rikoksenteijöihin ja rikollisuuteen sekä niiden ennaltaehkäisyyn vaikuttaviin tekijöihin, rikoksenteijöiden kanssa tehtyyn työhön, sosiaalipedagogiseen lähestymistapaan yhteiskuntaan integroivassa asiakastyössä sekä kirkon kriminaalityön kysymyksiin. Lisäksi esiteltiin toimintakokemusmenetelmien teoriaa ja Mahku-hankkeen toimintaa.

Toiminta onnistui saadun palautteen ja opinnäytetyön tekijöiden itsearvioinnin pohjalta pääosin hyvin. Osallistujat kokivat onnistuneensa monella toiminnan osa-alueella. Myös yhdessä tekeminen ja toisten ihmisten seura koettiin hyvinä. Palaute viittasi asetettujen tavoitteiden toteutuneen ainakin osittain, mutta harjoitteiden välillä havaittiin eritasoisia orientoitumista. Mahkun työntekijöiltä saatu palaute vahvisti arviota toiminnan onnistumisesta ja soveltuvuudesta kohderyhmälle. Produktio herätti Mahkun työntekijöissä ajatuksia hankkeen leiritoiminnan kehittämisestä, joten tavoite uusien toimintaideoiden tuottamisesta täyttyi. Kehittämishaasteiksi nostettiin jatkumon luominen toimintaan sekä pohdinnallisen työskentelyn kehittäminen. Lisäksi tarkasteltiin toiminnan soveltuvuutta kirkon diakoniatyöhön.

Toiminnan ja palautteen pohjalta päädyttiin kolmeen johtopäätökseen. Ensinnäkin onnistunut kohderyhmän kanssa työskentely edellyttää matalan kynnyksen toimintaa. Toiseksi toimintakokemusmenetelmien ja leiritoiminnan kautta voidaan tukea ja vahvistaa onnistumisen ja osallisuuden kokemuksia. Kolmanneksi todettiin, että kohderyhmän motivoiminen pohdinnalliseen työskentelyyn on haasteellista.

Asiasanat: rikoksenteijä, sosiaalipedagogiikka, osallisuus, toimintakokemusmenetelmä, produktio

ABSTRACT

Itkonen, Heini & Kivivuori, Maria. Meaningfulness to everyday life - functionality in working with offenders. Pieksämäki, spring 2011. 61 pages + 2 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in Social Services, option in Christian Social work, degree: Bachelor of Social services + deacon.

The thesis was implemented as a production in co-operation with The Settlement Puijola of Kuopio's Mahku – Possibility to Decent Life – project, of which the target group is persons who have committed a crime. The purpose of the work was to plan and implement supplementary activity for the project's voluntary work camp. The main objectives were reinforcement of the customer's experiences of succeeding and participation and producing new ideas of activity for The Mahku-project.

Experiential and functional methods were used as working methods and the basics of interactive customer work were utilized. The exercises were planned and applied to be attached to everyday life and to support everyday life management. The three-day camp program included, in addition to the voluntary work, among other things cross working which required problem-solving skills and interaction, guided leisure activities, visualization travelling as well as cooking together and doing everyday chores.

Offenders, criminality and the factors that prevent those as well as work with offenders, social pedagogic orientation in integrating customer work and the questions of church's criminal work were explored in the theoretical part of the thesis. In addition the theory of experiential and functional methods and the activity of The Mahku-project were presented.

On the basis of the received feedback and self-valuation of the thesis' writers, the activity succeeded mainly well. The participants experienced to have succeeded in many fields of activity. Also doing together and the company of other people were experienced as good. The feedback indicated the appointed objectives to have been realized at least partly, but different levels of orientation between activities were noticed. The feedback received from the workers of Mahku reinforced the valuation of the success of the activity and suitability for the target group. The production provoked Mahku's workers' thoughts about developing the project's camp activity, so the aim of producing new ideas for activity was realized. Creating a continuation in the activity and developing contemplative working were raised as development challenges. Furthermore the suitability of the activity for church's diaconia work was examined.

On the basis of the activity and the feedback three conclusions were come to. First successful working with the target group requires low threshold activity. Second the experiences of succeeding and participation can be supported and reinforced through experiential and functional methods and camp activity. Third it was noted that motivating the target group for contemplative working is challenging.

Keywords: offender, social pedagogy, participation, experiential and functional method, production

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TYÖN KOHDERYHMÄÄ KUVAAVIA KÄSITTEITÄ	7
2.1 Rikos ja rikollisuus	7
2.2 Uusintarikollisuus ja rikoskierteestä irtautuminen	8
2.3 Rikoksentekijä	9
2.4 Osallisuus ja syrjäytyminen	10
2.4.1 Syrjäytyminen ja marginaalisuus	11
2.4.2 Syrjäytymisestä kohti osallisuutta	12
3 ASIAKASTYÖN KÄYTÄNTÖJÄ.....	15
3.1 Rikoksentekijöiden parissa toteutetut hankkeet.....	15
3.2 Sosiaalipedagoginen ajattelu osallisuuden vahvistamisen välineenä	17
3.2.1 Sosiaalipedagogiikan lähtökohtia.....	17
3.2.2 Sosiaalipedagogiikka ja ammatillinen osaaminen.....	19
3.2.3 Sosiokulttuurinen innostaminen	20
4 SUOMEN EVANKELISLUTERILAISEN KIRKON KRIMINAALITYÖ	22
4.1 Kirkon kriminaalityön teologiset perusteet ja historiaa.....	22
4.2 Kirkon kriminaalityö käytännössä	23
4.3 Kirkon kriminaalityön keskeisiä haasteita.....	24
5 PRODUKTION SUUNNITTELU JA TYÖTAVAT	26
5.1 Yhteistyökumppanihanke MAHKU ja produktion kohderyhmä.....	26
5.2 Suunnittelu- ja työskentelyprosessi	27
5.3 Produktiossa käytetyt työtavat	30
5.3.1 Toimintakokemusmenetelmät elämyksellisen oppimisen keinona	31
5.3.2 Elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan ohjaaminen.....	32
5.3.3 Vuorovaikutus rikoksentekijän kanssa.....	33
5.4 Leiriohjelman suunnitelma	34
5.4.1 Ohjelman sisällön lähtökohtia	34
5.4.2 Ensimmäiselle leiripäivälle suunniteltu ohjelma.....	35
5.4.3 Toiselle ja kolmannelle leiripäivälle suunniteltu ohjelma.....	37
6 PRODUKTION TOTEUTUS	39

6.1 Tutustumisen kautta toimintaan.....	39
6.2 Yhdessä tekemistä, pohdiskelua ja vuorovaikutusta	41
6.3 Palaute, purku ja leirin päätös.....	42
7 PALAUTE JA ARVIOINTI TOIMINNAN ONNISTUMISESTA.....	43
7.1 Osallistujien palaute.....	43
7.2 Työntekijöiden palaute	46
7.3 Toiminnan onnistumisen itsearviointia.....	47
7.4 Opinnäytetyö Mahku-hankkeen toiminnan kehittäjänä.....	49
7.5 Kehittämishaasteita.....	50
7.5.1 Leiritoiminnan kehittäminen	50
7.5.2 Kehittämisideoita laajemmasta näkökulmasta	51
7.5.3 Toiminnan sovellettavuus kirkon diakoniatyössä	52
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
9 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ARVIOINTI.....	57
LÄHTEET	59
LIITTEET	62
LIITE 1: Turvallisuussuunnitelma.....	62
LIITE 2: Palautekysely	64

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä perehdytään rikoksentekijöiden kanssa työskentelyyn toiminnallisuuden ja vuorovaikutuksen kautta. Työ tehtiin leirimuotoisena produktiona yhteistyössä Kuopion Setlementti Puijola ry:n Mahku-hankkeen kanssa, jonka puolelta toive opinnäyteyhteistyöstä nousi. Työn lähtökohtana oli sekä tekijöiden että yhteistyökumppanin kiinnostus toiminnallisen työn tekemiseen. Lisäksi tekijät halusivat työn haastavan heitä oman ammatillisuutensa rajoille. Mahku-hankkeen kohderyhmä rikoksentekijät sopi haasteeseen hyvin. Rikoksentekijät ovat sosiaalialan työssä haastava asiakasryhmä muun muassa siksi, että usein heidän ongelmansa ovat monitahoisia ja pitkäaikaisia.

Produktion päätavoitteiksi asetettiin kohderyhmän onnistumisen ja osallisuuden kokemusten vahvistaminen. Osallisuutta lähestyttiin yhteisöllisyyden näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa uusia toimintaideoita yhteistyökumppanille hankkeen jatkotyöskentelyä varten. Toiminnan osatavoitteena oli myös turvallisen ilmapiirin luominen toimintaan. Tavoitteet pyrittiin rajaamaan siitä näkökulmasta, että kohderyhmä olisi työn tekijöille uusi ja toiminnassa tulisi siksi lähteä liikkeelle vuorovaikutuksen rakentamisesta.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa lähestytään aihetta tarkastelemalla rikoksentekijää ja rikollisuutta sekä sosiaalipedagogisen lähestymistavan roolia osallisuuden vahvistamisessa. Aihetta tuodaan esille myös kirkollisesta näkökulmasta sekä teorian että käytännön osalta. Työ on pyritty kaikista näkökulmista rajaamaan vankilan ulkopuolella tehtävää työtä kuvaavaksi ja pohtivaksi hankkeen kohderyhmän mukaisesti. Lisäksi asiakastyön tarkastelu rajataan niin sanottuun epäviralliseen työhön, sillä se on produktion toteutustavan kannalta tarkoituksenmukaisinta.

Produktion kuvaamisessa tuodaan esille sekä produktion suunnittelun että toteutuksen prosessi. Toiminnan onnistumisen arvioinnin lisäksi työssä tuodaan esille produktion pohjalta nousseita kehittämishaasteita rikoksentekijöiden kanssa työskentelyssä. Kehittämishaasteina tarkastellaan myös aiheen sovellettavuutta kirkon diakoniatyöhön.

2 TYÖN KOHDERYHMÄÄ KUVAAVIA KÄSITTEITÄ

2.1 Rikos ja rikollisuus

Rikos määritellään lainvastaiseksi teoksi, joka ajasta tai paikasta riippumatta on lisäksi normien vastaista sekä yleisesti paheksuttavaa. Rikoslain tehtävänä on ylläpitää yhteiskunnan asettamia sääntöjä ja arvoja sekä suojella yhteiskunnan jäseniä. (Haapasalo 2008, 18–20). Tammikuusta syyskuuhun 2010 Suomessa kirjattiin kaikkiaan 330 000 rikosta. Rikokset vähenivät edellisen vuoden samaan aikaväliin verrattuna 2 %. (Tilastokeskus 2010). Rikos ja rikollisuus ovat kaksi eri asiaa. Rikos on yksittäinen tapahtuma tai teko, joka edellyttää kohteen, tilaisuuden ja uhrin. Rikollisuus viittaa yksilöllisiin taipumuksiin tehdä rikoksia toistuvasti. (Haapasalo 2008, 28.) Rikollisuus on yhteydessä syrjäytymiseen ja niiden vaikutussuhde on molemminpuolinen. Yhteiskunnan normeista syrjäytyminen edistää rikollisuutta ja rikolliseksi leimaaminen lisää syrjäytymistä. (Rikoksentorjuntaneuvosto i.a.)

Rikosseuraamuksena voi olla esimerkiksi sakko, ajokielto, nuorisorangaistus, ehdoton tai ehdollinen vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Alle 18-vuotiaiden kohdalla voidaan toimia siten, että oikeus katsoo tekijän ottaneen opikseen ilman rangaistusta. (Oikeuslaitos i.a.) Rikosasioita voidaan selvittää myös sovittelulla, jonka tarkoituksena on antaa rikoksen osapuolille mahdollisuus toistensa kohtaamiseen ja rikoksesta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen. Sovittelussa ei ratkota rikosoikeudellista puolta vaan sen tarkoituksena on lieventää rangaistusta. Sovittelun kautta selvitetään rikosnimikkeistä yleisimmin pahoinpitelyjä, varkauksia ja ilkivaltaa. (Sovittelu ry i.a.) Yhdyskuntapalvelulla puolestaan tarkoitetaan palkatonta työtä, jota tuomittu suorittaa yhteiskunnalle hyvittääkseen tekonsa. Työ tehdään valvonnan alaisena. Yhdyskuntapalvelun kesto on 20–200 tuntia. Rikosseuraamuslaitos arvioi tuomiota suorittavan soveltuvuuden yhdyskuntapalveluun sekä valvoo ja hankkii palveluspaikan, jossa yhdyskuntapalvelu suoritetaan. (Rikosseuraamuslaitos i.a.)

2.2 Uusintarikollisuus ja rikoskierteestä irtautuminen

Kimmo Hypén pohtii Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet -raportissa (2004), että uusimisen sijasta käytetty käsite ”uudelleen vankilaan joutuneet” on ongelmallinen, koska se korostaa passiivista ”joutumista.” Hän pohtii, että näkökulman vaihtaminen esimerkiksi uudelleen tuomittuihin voisi helpottaa ongelmaa. Suomen kielen termistössä ei ole vakiintunutta käsitettä, joka tarkoittaisi yksiselitteisesti vapautuneen vangin uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtanutta uusintarikollisuutta. Uusimista tarkoittava sana residivismi viittaa uusintarikollisuuteen. Uusintarikollisuutta koskevissa selvityksissä korostetaan, että mikäli uusi rikos on tehty ennen vapautumista aiemmasta tuomiosta, ei ole kyse todellisesta rikoksen uusimisesta. Yleensä rikosten uusiminen johtaa rangaistuksen kovenemiseen. Vakavissa rikoksissa ensimmäinen tuomio on ehdoton vankeusrangaistus. (Hypén 2004, 17–19, 28.) Vuonna 2008 vankilat ilmoittivat rikoksia tapahtuneen vankilan sisällä 269 kappaletta. Näistä tehtiin rikosilmoitus poliisiviranomaiselle. Rikosilmoitus tehdään aina, kun kyseessä on huumausainerikos, karkaamiset tai väkivaltarikos. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2008, 17.)

Janne Kivivuori ja Henrik Linderborg ovat selvittäneet, millaisena lyhytaikaisvangit näkevät mahdollisuuden irrottautua rikosuralta, mitkä tekijät edesauttavat tai estävät rikosuralta irtautumista. He ovat tuoneet esille, että Suomessa on hyvin vähän tutkittua tietoa lyhytaikaisvangeista ja heidän ongelmistaan, muun muassa integroitumisesta yhteiskuntaan. (Kivivuori & Linderborg 2009, 1.) Vaikka opinnäytetyön kohderyhmästä suurin osa ei ole suorittanut tuomioitaan vankilassa, alttiin rikoksiin asettaa heidän elämälleen samankaltaisia haasteita kuin vankilassa tuomiotaan suorittaneille. Kivivuoren ja Linderborgin tutkimuksen mukaan motivoivia tekijöitä irtautua rikoksista ovat muun muassa rikosten tekemisen vaikeutuminen, rikollisuuden koveneminen, katumus ja päihdehoito. Rikoksen teon vaikeutumisella ja rikollisuuden koventumisella tarkoitetaan sitä, että rikoksen tekemiseen tarvitaan aiempaa suurempaa taitoa. Rikoksen katuminen on ollut kautta aikojen rangaistuksen toivottu päämäärä. Tutkimuksen mukaan mahdollinen katuminen tapahtuu itsensä vuoksi eikä niinkään yleisestä moraalisesta näkökulmasta. Katuminen näkyy herkemmin lapsuudessa ja nuoruudessa rikosten teon aloitta-

neiden ja useita kertoja vankilassa tuomiota suorittaneiden henkilöiden elämässä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 131–132.)

Päihdehoidolla on koettu olevan suuri merkitys rikoskierteestä irtautumisessa, mikäli vanki itse tunnistaa päihdeongelman ja haluaa siihen muutosta. Tutkimuksessa ilmeni kuitenkin, että päihdehoitoon ja muihin kuntouttaviin toimenpiteisiin hakeuduttiin vasta, kun laittoman toiminnan ja siihen liittyvän rankan päihteidenkäytön mielekkyyttä kyseenalaistettiin. Vangeista osa koki päihteisiin liittyvät hoidot kielteisiksi ja suhtautui kenties siksi varauksellisesti sen mahdollisuuksiin. Retkahdukset raittiudessa ja niistä johtuvat pettymykset saattoivat haitata irtautumista rikosuralta. Myös työelämään jälleen integroitumisen vaikeudet lisäsivät uusintarikollisuuden riskiä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 133–137.)

2.3 Rikoksentekijä

Rikoksentekijä-käsitteen määrittely ei ole yksiselitteistä, vaan siihen liittyy monia eri osatekijöitä. Kirjallisuudessa käytetään rikoksentekijästä eri käsitteitä hyvin vaihtelevasti. Rikoksentekijän lisäksi myös tämän työn kirjallisuudessa tulee esille muun muassa käsite lainrikkoja (Järvelä, Kääriäinen & Valokivi 2002). Mahku-hankkeessa käytetään käsitettä rikokseen syylistynyt. Muita eri lähteissä esille tulevia käsitteitä ovat esimerkiksi rikostaustainen asiakas ja rikollinen. Tämän työn teoriaosuudessa käytetään pääasiassa rikoksentekijä-käsitettä, koska se esiintyi käytetyssä kirjallisuudessa eniten. Lisäksi se on työn teorian kannalta kuvaavin käsite, sillä työssä esitellyssä teoriassa rikoksentekijän asiakkuus määrittyy rikokseen syylistymisen kautta.

Janne Kivivuoren (2008) mukaan rikoksentekijä määrittyy sitä kautta, millaisesta rikoksesta on kyse. Rikoksen tekemiseen altistavia ja sitä selittäviä teorioita on useita, muun muassa evoluutiokriminologia, kontrolliteoria, oppimisteoria ja leimaamisteoria. Kriminologian näkökulmasta mikään rikoskäyttäytymisen selitys ei sulje pois vaan täydentää toista. Esimerkiksi kontrolliteorian mukaan rikoskäyttäytymisen tekee mahdolliseksi sosiaalisista siteistä irtautuminen tai niiden puuttuminen. Sosiaaliset suhteet ja institutiot, kuten perhe, parisuhde, koulu ja työpaikka ovat ihmistä kontrolloivia. Näihin suh-

teisiin vaikuttavat niiden mielekkyys ja laatu, esimerkiksi työn mielekkyys ja tasapainoinen parisuhde. Rikosalttiit henkilöt, joille impulsiivisuus ja riskialttius ovat tyypillisiä, usein myös hakeutuvat tilanteisiin, joissa sosiaalinen kontrolli on vähäistä. Mahdollisuus oppia rikollisuutta kasvaa, mikä taas voi lisätä painetta rikosten tekemiseen ja tästä syystä leimatuksi tulemisen riski kasvaa. (Kivivuori 2008, 362–365.)

Sosiaalisesta asemasta tarkasteltuna rikollinen käyttäytyminen painottuu alimpiin sosiaaliryhmiin. Toinen tapa tarkastella asiaa sosiaalisen aseman näkökulmasta on taloudellinen tilanne ja sen yhteys rikolliseen käyttäytymiseen. Vertailun mukaan mitä enemmän perheessä oli talousvaikeuksia sitä suuremmalla todennäköisyydellä lapsi tai nuori oli syylistynyt rikoksiin. Evoluutiokriminologian näkökulmasta tarkasteltuna nousee esille myös miesten naisia korkeampi rikosalttius ja rikokseen syylistymisen huipentuma nuoruusiässä. (Kivivuori 2008, 50–62, 146–148).

Valtakunnallisesti rikosseuraamusasiakkaita oli vuonna 2009 yhteensä 7 109 henkilöä. Rikosseuraamusasiakkaista 313 henkilön asuinmaakunta oli Pohjois-Savo, joka on opinnäytetyön taustalla olevan hankkeen toimintaympäristö. Vankeustuomion saaneita samassa asuinmaakunnassa oli 95 henkilöä. (Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2010, 7-8.)

2.4 Osallisuus ja syrjäytyminen

Osallisuus ja syrjäytyminen ovat käsitepari, joita ei ilmiöistä kattavan kuvan saadakseen voi tarkastella toisistaan erillisinä; niin saumattomasti ne liittyvät yhteen. Osallisuutta pidetään usein itsestäänselvyysnä niin kauan kuin ihminen on aktiivisesti ja tuottavasti mukana normaalina pidetyn elämän eri toiminnoissa ja hänellä on toimiva sosiaalinen verkosto. Osallisuuteen ja sen vahvistamiseen aletaan kiinnittää huomiota vasta, kun ihminen on syrjäytymässä tai jo syrjäytynyt edellä mainituista asioista. Kumpikaan käsite ei ole yksiselitteinen, vaan ne pitävät sisällään monia ulottuvuuksia ja ristiriitoja.

2.4.1 Syrjäytyminen ja marginaalisuus

Syrjäytyminen on osattomuutta erilaisista yhteiskuntaan tai niin sanottuun normaaliin elämään kuuluvista toiminnoista. Syrjäytymisestä voidaan puhua myös huono-osaisuuden kasautumisena. Usein huono-osaisuuden kierteen lähtökohta on taloudellisen ja materiaallisen osallisuuden puutteessa eli köyhyydessä, jonka seurauksena osallisuus myös muista elämän osa-alueista heikkenee ja elämäntilanne muuttuu huonomaksi valtaosaan kansalaisista verrattuna. (Juhila 2006, 53–55.)

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että syrjäytyminen ei ole staattinen tila vaan prosessi. Tässä prosessissa ihminen ajautuu osallisuuden ulkopuolelle. (Juhila 2006, 54.) Syrjäytymisen tekee prosessiksi se, että nyky-yhteiskunnassa on harvoin pysyviä sosiaalisia paikkoja, sillä elämäntilanteet ja olosuhteet ovat muuttuvia. Jo pelkästään tämän vuoksi syrjäytymisen määrittely tyhjentävästi on vaikeaa, ja määrittelyn vaikeutta lisää se, että syrjäytyneiden joukkoon lasketaan kuuluviksi hyvin heterogeenisiä ”ihmisryhmiä”. (Helne 2002, 77–80.) Osallisuuden ja syrjäytymisen asteet voivat vaihdella eri elämäntilanteissa hyvinkin paljon, ja yhdellä elämänalueella syrjäytynyt näyttää hyvin toiselta kuin jollain toisella elämänalueella syrjäytynyt. Määrittelyssä on otettava huomioon myös se, tarkastellaanko syrjäytymistä ulko- vai sisäpuolelta. Ihmisen oma kokemus elämäntilanteestaan voi joskus olla erilainen kuin esimerkiksi viranomaisen käsitys. Rikoksenteekijöiden kohdalla riski syrjäytyä lisääntyy. Rikollisen toiminnan seurauksena tulevat usein toimeentulo-ongelmat sekä vaikeudet elämänhallinnassa. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 20.) Toisaalta toimeentulo-ongelmat ja elämänhallinnan vaikeudet ovat monen rikokseen syyllistyvän kohdalla olleet olemassa jo ennen rikollista toimintaa.

Rikoksenteekijät ovat syrjäytyneitä usein myös hyvin monella tapaa. He kuuluvat useisiin syrjäytyneiden ”ryhmiin” samanaikaisesti, sillä heillä on yleensä monenlaisia ja monenasteisia ongelmia eri elämänalueilla. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 39.) Syrjäytymisvaaraa ja huono-osaisuuden kierrettä vahvistaa rikollisen leiman saaminen, sillä sen myötä osallisuus elinkeinoelämään ja sosiaaliseen verkostoon alakulttuurin ulkopuolella vaikeutuu. Vaikka nyky-yhteiskunta on hyvin heterogeeninen ja suvaitsevaisuus ja moninaisuus

ovat tavoiteltavia arvoja, jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että rajanveto yhteiskunnan sisä- ja ulkopuolella olevien, syrjäytyneiden ja yhteiskunnasta osallisten, välillä on vahvistunut. (Helne 2002, 183.)

Huono-osaisuudesta puhuttaessa näkökulmaa voidaan muuttaa puhumalla syrjäytymisen käsitteen sijaan marginaalisuudesta. Marginaalissa elävät ovat ikään kuin yhteiskunnan sisällä, mutta sen reunalla, kun taas syrjäytyneet ovat jo yhteiskunnan elämänpiirien ulkopuolella. Vaikka useimmiten yhteiskunnallisessa keskustelussa ulkopuolisuuden näkökulma on hyvin vahva, Helne painottaa sitä, että todellisuudessa täysin ulkopuolella oleminen on mahdotonta, sillä ihmisellä on aina jonkinlainen suhde yhteiskuntaan. Syrjäytyminen on siksi myös relationaalista, sillä syrjäytynyt voi olla vain suhteessa muihin ihmisiin. (Helne 2002, 171, 174–176.)

Marginaalisuudesta puhuminen mahdollistaa joustavammin myös osallisuuden käsitteen liittämisen samaan kontekstiin, sillä marginaalisuuskäsitteen sisältö antaa ihmiselle syrjäytymistä paremmin ”positiivisia mahdollisuuksia”. Marginaalisuus on käsitteenä myös Juhilan mukaan myönteisempi ja moniulotteisempi ilmaus kuin syrjäytyminen. (Helne 2002, 186; Juhila 2006, 104.) Koska myös rikokseen syyllistyneiden joukko on hyvin heterogeeninen, antaa marginaalisuuden käsite enemmän liikkumavaraa rikostaustaisen asiakkaan käsitteen määrittelemiseen. Esimerkiksi nuorilla rikokseen syyllistyneillä huono-osaisuuden kierre voi olla vähäisempi kuin ikääntyneemmillä, samoin kuin vankeiluomion saanut on todennäköisesti suuremmassa syrjäytymisvaarassa kuin vaikkapa yhdyskuntaseuraamuksella rikoksensa sovittanut.

2.4.2 Syrjäytymisestä kohti osallisuutta

Osallisuus on syrjäytymisen vastakohta, eli yhteiskunnassa ja normaalina pidetyssä elämässä, kuten työssä, opiskelussa ja harrastuksissa mukana olemista. Usein puhutaan myös sosiaalisesta osallisuudesta. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 15.) Kuten edellä on jo todettu, käsitteen määrittely ei kuitenkaan ole yksinkertaista, osittain samoista syistä kuin ei syrjäytymisen käsitteenkään.

Osallisuuden vahvistamisessa pyritään kaikissa tapauksissa kuitenkin siihen, että ihminen olisi aktiivinen kansalainen etenkin omaan elämäänsä liittyvien tapahtumien ja ratkaisujen suhteen ja voisi vaikuttaa niihin (Juhila 2006, 119). Tuula Helneen mukaan syrjäytymisen vastainen toiminta tähtää myös siihen, että syrjäytyneet palautetaan yhteiskunnan niin sanottujen normaalien joukkoon. Näin ollen käsitteen sisälle kuuluu myös ajatus yhteisyydestä. (Helne 2002, 3.) Osallisuuden käsite pilkkoutuu useisiin eri osa-alueisiin kattaen niin ulkoisen osallisuuden kuin sisäisen kokemuksen johonkin kuulumisesta. Osallisuutta voi niin ikään tarkastella sekä yksilön että ryhmän näkökulmasta. Relationaalisuus ja vaihtelevuus määrittävät näin syrjäytymisen tavoin myös osallisuutta.

Tässä opinnäytetyössä tavoite osallisuuden kokemuksen vahvistamisesta liittyy osallisuuden käsitteen ennen kaikkea sosiaalisen verkoston ylläpitämiseen ja yleisen oman aktiivisuuden tukemiseen. Osallisuuden käsitettä tarkastellaan työn käytännöissä näin ollen kokemuksellisen osallisuuden näkökulmasta, mutta taustalla vaikuttaa myös yhteiskunnasta käsin määrittyvän osallisuuden sisällöt, sillä ne ovat keskeisiä kaikessa Mahku-hankkeessa tehtävässä työssä.

Syrjäytyminen on niin suomalaisessa kuin eurooppalaisessa mediassa yleinen teema, ja erilaisia toimintaohjelmia ja projekteja syrjäytymistä vastaan on EU:n rahoittaminakin laadittu ja toteutettu paljon. Myös suomalaisessa politiikassa syrjäytymisen vastainen toiminta on ollut keskeisessä asemassa. Syrjäytymisen vastainen toiminta tähtää yleisesti normaaliin osallistumiseen ja yhteiskuntaan kuulumiseen. (Juhila 2006, 51–52.) Normaalien yhteiskuntaan osallistumisen perustana pidetään Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa (2003) työtä ja toimeentuloa, hyviä elinoloja, toimivia palveluita sekä selviytymistä tukevaa sosiaalista verkostoa. Näiden lisäksi kohdennetut erityistoimet ja ohjelmat palvelevat erityisen vaikeiden syrjäytymiskiarteiden katkaisemisessa. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 13–14.)

Rikokseen syyllistyneiden kohdalla osallisuuden vahvistamisen sisällölliseen määritelyyn liittyy teemana keskeisesti myös rikosten, erityisesti uusintarikollisuuden, ehkäisy. Rikosten uusiminen on Suomessa yleistä, varsinkin nuorten rikoksentekijöiden kohdal-

la. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa yhtenä tavoitteena pidetäänkin rikosseuraamusten vaikuttavuuden lisäämistä sekä sitä, että ne tukisivat pysyvää rikoksetonta elämäntapaa. Myös jälkihuoltoon panostaminen ja sen järjestäminen mainitaan yhtenä tavoitteena. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 39–40.)

3 ASIAKASTYÖN KÄYTÄNTÖJÄ

3.1 Rikoksentekijöiden parissa toteutetut hankkeet

Suomessa on tehty ja tehdään monenlaista työtä rikoksentekijöiden kanssa. Valtaosa työstä keskittyy rikosseuraamusta suorittaviin henkilöihin joko vankilassa tai esimerkiksi Kriminaalihuoltolaitoksen organisoimana. Vaikka opinnäytetyön kohderyhmä ei kuulu kumpaankaan edellä mainittuun ryhmään, on heidän kanssaan tehtävä työ sekä sen haasteet ja kehittämisaalueet samansuuntaisia. Seuraavassa tarkastellaan erilaisia rikoksentekijöihin liittyviä hankkeita sekä vuosituhannen vaihteen tienoilla että sen jälkeen.

Järvelä, Kääriäinen ja Valokivi (2002) ovat tutkineet rikoksentekijöiden ja/tai vaikeasti syrjäytyneiden projekteja ja kehittämishankkeita Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hanketta varten. Tarkastelussa oli mukana ainoastaan Vankeinhoitolaitoksen tai Kriminaalihuoltolaitoksen alueella tai niiden kanssa tiiviissä yhteistyössä toteutetut projektit. Tämän opinnäytetyön kannalta yksi merkittävä huomio selvityksessä oli se, että vähiten projekteja on Itä-Suomessa ollut Mikkelin ohella Kuopion alueella. Samalla todettiin kuitenkin, että vuoden 2000 jälkeen projektitoimintaa on myös kyseisille alueille tullut enemmän. (Järvelä ym. 2002, 8-11, 14.)

Yleistavoitteena projekteissa oli osallistujien osallisuuden lisääminen, jolla tässä tarkoitetaan parempaa aktiivista mukanaoloa yhteiskuntaan kiinnittymisessä (Järvelä ym. 2002, 23). Tavat tavoitella osallisuutta ovat antaneet projekteille yksityiskohtaisempia tavoitteita, jotka ovat vaihdelleet hieman riippuen siitä, ovatko projektit olleet vankilassa vai siviilissä toteutettuja. Vankilassa toteutetuissa projekteissa useassa oli tavoitteena ongelmalliseen päihteidenkäyttöön vaikuttaminen eri keinoilla ja ohjelmilla. Toinen yleisin tavoite oli koulutuksen saaminen ja työllistyminen vankilasta vapauduttua. Tähän pyrittiin yhteistyöverkostoja kehittämällä sekä erilaisella aktivoivalla yksilö- ja ryhmätoiminnalla. Projekteissa, joissa on kehitetty vapaudessa tehtävän työn menetelmiä, yhteistyöverkostojen luominen on ollut tärkeä tavoite. Sillä on pyritty ensinnäkin löytämään kohderyhmään kuuluvia asiakkaita ja lisäksi kehittämään työtä paremmin asiakkaan tarpeita vastaavaksi. Kuntouttava näkökulma on myös ollut mukana joissain

projekteissa erityisesti yksilöllisten asiakaspolkujen luomisen kautta, samoin kuin palveluohjaus, sekä työ- ja viriketoiminta työelämävalmiuksien parantamisen keinoina. (Järvelä ym. 2002, 18–21.)

Yleisesti rikoksentekijöihin liittyvillä projekteilla on ollut ajoittain vaikeuksia päästä tavoitteisiinsa, paitsi organisaatioihin ja työntekijöihin liittyvistä syistä, myös asiakkaiden moniongelmaisuuksien ja sitoutumishaluttomuuden vuoksi. Asiakkaiden motivoiminen muutokseen koettiin myös vaikeana, koska moni rikoksentekijä koki kohdistetun toiminnan olevan lisärangaistusta. Kohderyhmälle sopivien työskentelymuotojen löytämisellä parannettiin laadullisten tavoitteiden saavuttamista. (Järvelä ym. 2002, 25, 28–29).

Suurimmat vaikutukset asiakkaiden elämään projekteilla ovat olleet elämänlaatuun liittyviä. Rakenteellisissa ongelmissa, kuten työllistymisessä ja asumisessa, vaikutusta ei ole koettu suureksi. Sen sijaan elämänhallintaa, muun muassa sosiaalisia taitoja ja päihteidenkäytön vähentämistä, on pystytty edistämään joko melko hyvin tai erittäin hyvin. Joissain tapauksissa näiden on nähty vaikuttavan myös pitkäkestoisesti. Projekteissa työskennelleet ovat todenneet tuloksena myös sen, että juuri elämäntavan esteiden poisto ja toimintakyvyn parantaminen ovat keinoja asiakkaiden työelämään pääsulle ja siinä selviytymiselle. Työssä on kuitenkin tiedostettava kyseisen kohderyhmän kanssa tarvittavan riittävästi aikaa. (Järvelä ym. 2002, 38, 49.)

Myös muissa rikoksentekijöihin ja syrjäytymisvaarassa oleviin henkilöihin kohdistetuissa, eri toimijoiden organisoimissa projekteissa onnistuneita tuloksia oli tullut muun muassa asiakastarpeiden monipuolisen kartoittamisen, kohderyhmän tuntemisen, yhteistyöstä sopimisen ja sen kehittämisen sekä turvallista ilmapiiriä luovan käytännön toiminnan kautta. Haasteina projektien onnistumiselle on puolestaan ollut esimerkiksi yhteisöllisyyden kehittämisen vaikeus ja toimivan vertaistuen löytäminen. Myös kohderyhmän taipumus suosia konkreettista toimintaa emotionaalisen tuen ja neuvonnan sijaan asetti haasteita jo pelkästään toimintaan osallistumiselle. Toiminnallisia menetelmiä ja elämyksellisyyttä toteuttaneissa projekteissa koettiin lisäksi ongelmaksi se, että harjoitteet ja toiminta eivät aina vastanneet asiakkaiden todelliseen elämään eivätkä saaneet siihen kosketuspintaa, vaan jäivät irrallisiksi harjoitteiksi. Asiakkaiden monion-

gelmaisuus voi myös lisätä resurssien ja osaamisen kohdentamisen ongelmia. (Laitinen 2009, 10–12.)

2000-luvun alkupuolella toteutettiin useisiin eri kaupunkeihin kohdennettu Yhteistyössä rikoksettomaan elämään –hanke (YRE), jossa pyrittiin vähentämään rikoksentekijöiden, erityisesti nuorten syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta palveluketjujen kehittämisen kautta. Hankkeessa ei kehitetty sinänsä rikoksentekijöihin kohdistuvaa toimintaa, vaan se keskittyi verkostojen ja palveluohjauksellisen työotteen kehittämiseen kohderyhmän kanssa toimivien tahojen kesken. Hankkeessa onnistuttiin tuottamaan toimintatapoja eri toimijoiden välille ja luomaan yhteistä viitekehystä kohderyhmästä. (Yhteistyöllä palveluketjuun – aluekohtaiset mallit 2005, 3-4.)

Kokonaisuudessaan YRE-hankkeen lopputuloksena oli näkemys verkostotyön hyödyllisyydestä rikoksentekijöiden kohdalla sekä ”asiakkaan elämäntodellisuuden kokonaisvaltainen huomioonottaminen”. Tämän pohjalta asiakkaan tarvitsemat palvelut voidaan eri tahoilla muokata joustaviksi ja palveluverkostoa asianmukaisesti hyödyntäviksi. Hankkeen pohjalta todettiin, että kehittämistyössä tulisi jatkossa ottaa huomioon niin asiakkaan elämään liittyvät siirtymävaiheet kuin hänen tarpeisiinsa vastaaminen ja aito huomiointi sekä toimiviksi havaittujen palvelukäytäntöjen edelleen kehittäminen. (Yhteistyöllä palveluketjuun – aluekohtaiset mallit 2005, 44.)

3.2 Sosiaalipedagoginen ajattelu osallisuuden vahvistamisen välineenä

Tässä alaluvussa tarkastellaan osallisuuden vahvistamista erityisesti sosiaalipedagogisen ajattelun ja sen soveltamisen pohjalta. Lisäksi ajattelumalleja yhdistetään yleiseen osallisuutta vahvistavaan asiakastyöhön ja työskentelyyn rikoksentekijöiden kanssa.

3.2.1 Sosiaalipedagogiikan lähtökohtia

Sosiaalipedagogiikka nähdään ajattelun ja toiminnan perinteenä, joka jatkuvasti luo ja uudistaa itseymmärrystään. Itseymmärrys rakentuu erilaisista ja jopa keskenään kilpaillevista tulkinnoista, jotka koskevat teoreettisia lähtökohtia. Sosiaalipedagogiikan tulkin-

nat taas usein liittyvät ihmis-, yhteiskunta-, moraali-, ja tiedekäsityksiin sekä niiden traditiossa vaikuttaviin kansallisiin ja kulttuurillisiin erityispiirteisiin. Ne liittyvät myös oleellisesti yhteiskunnallisiin ja poliittisiin tekijöihin. Oppi-, koulutus-, työ-, ja tutkimusalana sosiaalipedagogiikka on kokonaisuus, jossa tavoiteltavana ihanteena on teorian ja käytännön toisiaan tukeva vuorovaikutus. (Hämäläinen & Kurki 1997, 10–11.) Samanaikaisesti sillä on myös normatiivinen perspektiivi, koska oppialana se juurtuu myös filosofiaan ja etikkaan. Sen ydinkysymys on yksilön ja yhteisön välinen suhde. (Kurki 2002, 33.) Oman aikansa yhteiskunnalliset, poliittiset ja sosiaaliset ongelmat sekä niiden määrä ja luonne määrittävät, miten sosiaalipedagogiikan luonnetta ja tehtävää niin teoriassa kuin käytännössä tulkitaan. (Hämäläinen & Kurki 1997, 10–11.)

Oppihistoriallisesti sosiaalipedagogiikka kuvaa uuden ajan ihmis- ja yhteiskuntakäsitystä. Sen korostuneena tausta-ajatuksena on ihmisen mahdollisuus ottaa ajallinen kohtalo omiin käsiinsä poliittisin ja pedagogisin keinoin sekä ehkäistä ja lievittää muun muassa yhteiskunnan huono-osaisuutta ja edistää ihmisten hyvinvointia. Tämän pohjalta voidaan ajatella, että sosiaalihistoriallisesti sosiaalipedagogiikan ajattelun ja toiminnan synty liittyy teollistumisen, kaupunkilaistumisen ja modernisoitumisen prosesseihin. Käsitettä sosiaalipedagogiikka alettiin käyttää 1840-luvulla Saksassa. Jo tuolloin sosiaalipedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa korostettiin ihmisten kasvattamista itsestään huolehtivana subjektina yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen. Yleisen kasvattamiskäsityksen ohessa erityinen pedagoginen näkökulma syntyi köyhyyteen, rikollisuuteen ja muuhun huono-osaisuuteen sekä yhteiskuntaan integroitumisesta. (Hämäläinen & Kurki 1997, 10–13.) Sosiaalipedagogiikkaa voidaan määritellä myös non-formaaliksi kasvatuksiksi eli kaikeksi kasvatustyöksi, jota tehdään järjestelmien ulkopuolella, kuten ihmisten arkipäivässä tai vapaa-aikana. Nykyään kasvatusta on myös tarjolla muilla sektoreilla esimerkiksi harrastustoimintana ja kohdennettuna erityistoimintana sekä projekteina ennalta määritetyille kohderyhmälle. (Kurki & Nivala 2006, 116–117.)

Suomessa sosiaalipedagogiikka on uusi niin käsitteenä kuin terminä. Sosiaalipedagogiikka on kuitenkin ollut jo vuosia esimerkiksi sosiaalikasvattajien, opettajien ja vapaaehtoistyöntekijöiden toimintamallina ja käytännön työvälineenä niin sanottuna hiljaiseksi tietona. Lähtökohdiltaan sosiaalipedagogiikka on monitieteistä, koska teoriassa yhdistetään kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteen näkökulma. Sosiaalipedagogiikka on siis

tieteenala, mutta se voidaan ymmärtää myös ammatillisena suuntautumisena, jossa ammattilainen käyttää joko tietoisesti tai tiedostamatta sosiaalipedagogiikalle tyypillisiä työmenetelmiä. (Ranne, Rouhiainen-Valo, Ruusunen, & Sankari 2005, 14.)

3.2.2 Sosiaalipedagogiikka ja ammatillinen osaaminen

Sosiaalipedagogiikkaa ammattilaisen kannalta voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Ammattilainen nähdään muun muassa itsekasvatuksen prosessien käynnistäjänä ja vahvistamassa sekä yksilön että yhteisön kannalta keskeisiä sosiaalipedagogisen työskentelyn periaatteita ja tavoitteita. Sosiaalipedagogisesta ammatillisuudesta puhuttaessa ammattilainen nähdään usein ihmisten rohkaisijana ja aktivoijana realististen elinolojen kehittämiseksi sekä arjen ongelmien kohtaamisen ja ratkaisemisen tukijaksi. Nykyään sosiaalipedagogiseen työhön luetaan koko ihmisen elämänkaari, vaikka alkujaan sosiaalipedagogiikka nähtiin erityisesti lasten ja nuorten parissa tehtäväksi kasvatustyöksi. (Hämäläinen & Kurki 1997, 18–20.)

Sosiaalipedagogiikan toimintatapoja ja sovellusalueita voidaan jäsentää niistä asioista, joista sosiaaliset ongelmat aiheutuvat, esimerkiksi köyhyys, työttömyys, rikollisuus, syrjäytyminen ja avuttomuus arjenhallinnassa. Sosiaalipedagoginen ajattelu- ja toimintamalli on sovellettavissa kaikkeen ihmistyöhön. Näin ollen työn sisältö, kohderyhmät ja menetelmät vaihtuvat aikakausittain. Keskeisiä työmuotoja voivat olla esimerkiksi toiminnalliset pedagogiikat (seikkailu- ja elämyspedagogiikka), yhteisökasvatus tai yksilö- ja yhteisökohtainen työ. Työskentely eri ongelma-alueilla vaatii erityisasiantuntemusta. Työn sisältöä määrittävät ne ilmiöt, joiden kanssa ollaan kulloinkin tekemisissä. Siksi on hyvin tärkeää ymmärtää, etteivät kaikki työ- ja toimintamuodot sovellu kaikille asiakasryhmille. Sosiaalipedagogisesta työstä voidaan puhua ongelma-alueittain esimerkiksi päihde- tai mielenterveystyö. (Hämäläinen & Kurki 1997, 18–20.)

Sosiaalipedagogisen ammatillisen työmenetelmän keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa arkilähtöisyys, yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus. Puhuttaessa ammatillisesta toiminnasta keskeisessä asemassa ovat valmiudet, joita ammattilainen tarvitsee pyrkiesään tulkitsemaan ja ymmärtämään asiakkaiden elämäntilanteita. Oleellista on saada ihmiset tiedostamaan muutokset omassa arjessaan ja sitä kautta saada innostettua asiak-

kaat osallisuuteen ja integroida yhteiskuntaan. Lisäksi oleellista on kriittinen arviointi myös yhteiskunnan rakenteiden suhteen. (Ranne ym. 2005, 16–17.)

3.2.3 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalipedagogiikan suuntaus, jossa yhdistyy kasvatuksellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta. Ajatuksena on, että sosiokulttuurinen innostaminen olisi prosessi itse toteutukseen ja tietoisuuden herättämiseen. Leena Kurki viittaa sosiokulttuurisen innostamisen puolestapuhujaan Ezequiel Ander-Eggiin, jonka mukaan sosiokulttuurisen innostamisen lopullinen tavoite on edistää ihmisten omaa osallistumista. Innostamisen taustalla on ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääminen ja kehittäminen, minkä avulla pyritään luomaan sosiaalisen transformaation mahdollistavia tilanteita eli parantamaan ihmisten elämänlaatua. Sosiokulttuurisen innostamisen terminologian tarkka määrittäminen ei ole oleellista, koska on tärkeää, että innostajalle, esimerkiksi ammattilainen tai vapaaehtoistyöntekijä, jää valmiudet soveltaa innostamista omaan kokemusmaailmaan ja arkipäivän kohtaamisiin (Kurki 2000, 11, 19–21.)

Kaikessa sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyvässä toiminnassa tulisi näkyä muun muassa seuraavia piirteitä. Innostamisen on oltava sosiaalista muutosta vahvistavaa toimintaa ja sen täytyy pohjautua osallistavaan ja aktiiviseen pedagogiikkaan. Tärkeää on myös vahvistaa itsenäisenä sosiaaliseen ryhmään kuulumista; ammattilaisen tulee vetäytyä syrjään, kun ryhmä alkaa toimia itsenäisesti. Toiminnassa tulee saavuttaa asiakkaiden oma aktiivisuus omien vaihtoehtojensa ja ratkaisumalliensa selvittämisessä oppien tiedostamaan tarpeitaan ja ongelmiaan sekä olemaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Oleellinen osa sosiokulttuurisen innostamisen toimivuutta on työskennellä asiakkaiden arjen lähtökohdista sekä heidän olemassa olevista yhteisöistään ja voimavaroista liikkeelle lähtien. (Kurki 2000, 23–27, 136.)

Kirsi Juhilan (2006) ja Kyösti Raunion (2009) näkemys osallisuuden vahvistamisesta ja voimavaralähtöisestä työskentelystä asiakastyössä on yhdistettävissä sosiokulttuuriseen lähestymistapaan. Heidän mukaansa osallisuuden vahvistaminen asiakastyössä perustuu sille, että asiakkaan omia lähtökohtia pidetään tärkeinä ja tuetaan aktiivisuutta heidän oman elämänsä suhteen. Tavoitteena on asiakkaan täysivaltainen kansalaisuus. Osalli-

suuden kokemukseen liittyy keskeisesti valtautumisen kokemus: ihmisen usko omiin mahdollisuuksiinsa ja resursseihinsa sekä niiden vahvistuminen. Asiakkaan ongelmat eivät saa olla työn tai sen kohteen määrittelyn lähtökohta, vaan asiakkaan voimavarat ja niiden vahvistaminen. Näin pystytään vaikuttamaan ongelmien ratkaisuun. (Juhila 2006, 118–121; Raunio 2009, 71.)

Rikoksentekijöiden parissa toteutetuissa projekteissa, joissa osallisuus oli keskeisenä tavoitteena, tehdyt havainnot tukevat edellä esitettyä näkemystä myös rikoksentekijöiden kohdalla. Projekteissa havaittiin, että erilaisten taitojen parantamiseen keskittyminen ja konkreettisen tekemisen kautta tapahtuva työskentely palvelivat tavoitteiden toteutumisesta parhaiten. Taidot voivat liittyä muun muassa arjenhallintaan, vuorovaikutukseen ja ongelmanratkaisuun. Asiakkaan ajattelu, toiminta ja arvot on asetettava työskentelyn kohteeksi ja painotettava hänen omaa vastuutaan sekä huomioitava jokaisen asiakkaan yksilöllisyys. (Järvelä ym. 2002, 59–60.)

Sosiaalipedagoginen ajattelu ja sosiokulttuurinen innostaminen voidaan taustatekijöinä nähdä yleisessä yhteiskunnallista syrjäytymistä ehkäisevässä ajattelussa ja sosiaalialan asiakastyössä. Muun muassa Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa (2003) todetaan, että syrjäytymisen ongelmia voidaan yleisesti ehkäistä muun muassa yksilöllistä sosiaalista toimintakykyä parantamalla sekä luomalla mahdollisuuksia aktiiviseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Riskiryhmien kohdalla myös muilla kuin julkisen sektorin toimijoilla nähdään toimintasuunnitelman mukaan olevan tärkeä merkitys sosiaalisen eristyneisyyden ehkäisyssä. (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003, 34.)

Rikoksentekijöiden kanssa työskennellessä osallisuuden vahvistamiseen liittyy myös tietynlaisia arvottamisen elementtejä. Juhila (2006) toteaa, että vaikka asiakkaan omia valintoja pyritään tukemaan ja hänen erilaisuutensa hyväksymään, joissain tilanteissa ”universaalit arvot” vaativat ohjaamaan toimintaa ja tavoitteita tiettyyn suuntaan ja mahdollisesti taas pyrittävä lopettamaan jokin toiminta. Rikoksettomaan elämään tukeminen pitää sisällään tällaisen toiminnan ohjaamisen, sillä se on osallisuuden vahvistamisen selkeä edellytys. Ohjaamisen tulee kuitenkin tapahtua kuuntelemisen ja kunnioittamisen kautta. (Juhila 2006, 113–114.)

4 SUOMEN EVANKELISLUTERILAISEN KIRKON KRIMINAALITYÖ

Suomen evangelisluterilaisessa kirkossa tehdään aktiivisesti työtä sekä rikostaustaisten että tuomiotaan eri muodoissa suorittavien asiakkaiden kanssa. Työn aktiivisuudesta huolimatta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta on vähän. Kirkon tehtäviä kuvaava kirjallinen teos palautuu yli kolmenkymmenen vuoden päähän, mutta suuntaviivat ja perusteet työlle ovat muuttumattomia. Muu tässä luvussa käsiteltävä aineisto perustuu kirjallisuuden ohella laajalti kirkon kriminaalityön työalasihteri Sami Puumalan haastatteluun. Hänen asiantuntemustaan hyödynnetään työn käytäntöön keskittyvän luonteen vuoksi.

4.1 Kirkon kriminaalityön teologiset perusteet ja historiaa

Suomen evangelisluterilaisen kirkon kirkkojärjestyksen mukaan koko seurakunnan tulee harjoittaa diakoniaa, jossa apu suunnataan niille, joiden ”häätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta” (Kirkkojärjestys 1993, 4 luku 3 §). Sami Puumalan mukaan kirkon kriminaalityön peruseriaate nojaa pohjimmiltaan samaan periaatteeseen, jonka vuoksi kaikkea diakoniatyötä tehdään; niitä on autettava, joiden häätä on suurin. Työtä tehdään yksinkertaisesti siitä syystä, että ihminen tarvitsee apua. (Puumala 2010.)

Kirkon kriminaalityön tärkeimmät suuntaviivat nousevat yleisen diakoniatyön perusteiden lisäksi kristillisen kirkon historiasta ja Raamatun esimerkeistä. Kristillisessä kirkossa on ollut rangaistusta kärsiviin kohdistettua toimintaa jo alkukirkon ajoista asti. Toiminnan perusteena on ollut muun muassa Kristuksen esikuva ja Raamatun rakkauden kaksoiskäsky. Myös muut Raamatun ja erityisesti Vuorisaarnan esimerkit rakkaudesta vihollisia kohtaan, anteeksiannon vaatimukset ja tuomitsematta jättäminen ovat olleet perusteena kirkon kriminaalityölle. (Kirkon tehtävä kriminaalityössä 1978, 33, 36.)

Kirkon opetus siitä, että sovitus ja anteeksianto kuuluvat kaikille, on myös keskeinen peruste kirkon kriminaalityölle. Samoin painotetaan sitä, että Jumalan edessä kaikki ovat syntisiä eikä rikokseen syyllistyneitä tule sen vuoksi leimata ”poikkeaviksi” ihmisiksi. Jeesuksen esimerkki kehottaa ennemmin pyrkimykseen tuoda ”poikkeaviksi lei-

matut” ihmiset, rikokseen syyllistyneet mukaan luettuna, takaisin yhteisöön. (Kirkon tehtävä kriminaalituessa 1978, 39, 54.) Tämä osallisuuden näkökulma on keskeinen myös tämän päivän evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyön näkemyksessä. Kirkon visio on toimia yhteisönä, jonka kautta ihmiset voivat tuntea kuuluvansa johonkin, kokea olevansa tarpeellisia ja saada väylän omien mahdollisuuksiensa löytämiseen. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö 2010, 27.)

4.2 Kirkon kriminaalituö käytännön tasolla

Virallisessa muodossa kriminaalituötä on Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa tehty 1960–1970-luvuilta lähtien, mutta rikokseen syyllistyneiden parissa ja vankiloissa työskentely niin vapaaehtoisten kuin kirkon viranhaltijoiden toimesta tunnetaan jo alkukirkon ajoista alkaen. 1960–1970-luvuilla virallisen työmuodon alkuvaiheissa keskityttiin vankiloissa tehtävään työhön, ja jälkihuolto on tullut mukaan myöhemmin. Se alkoi hyväntekeväisyystoiminnasta alkoholistien ja entisten vankien parissa. Kristillinen työ entisten vankien parissa on ollut mittavampaa kuin muiden toimijoiden tekemä työ. (Puumala 2010.)

Nykyään kirkossa on 40–70 diakonian viranhaltijaa, joiden työhön sisältyy vankila- tai kriminaalituötä. Isoissa kaupungeissa on lisäksi erikseen näihin keskittyneitä virkoja. Vapautuneiden vankien parissa tehtävä työ on seurakuntien kriminaalituön merkittävä osa. Työ toteutuu yleisen diakoniatyön lisäksi muun muassa tukiasuntotoimintana sekä kristillisissä päihdehoitokodeissa. (Kirkkohallitus i.a.; Puumala 2010.)

Nykypäivänä, niin kuin historiassakin, työn periaatteet ja tavoitteet ovat samat kuin muussa diakoniatuössä. Puumalan mukaan kirkon kriminaalituön erityinen anti on paitsi sen hengellinen sisältö, myös psykososiaalinen tuki. Hän tuokin esille sen, että vaikka uskoontulo tai hengellinen herääminen on monelle rikollisuuden pysäyttävä tekijä, paljon enemmän on kuitenkin niitä rikoksentekijöitä, jotka ovat saaneet kirkolta ennen kaikkea psykososiaalista tukea. Työstä saadussa palautteessa on tullut esille myös tapa suhtautua rikoksentekijöihin kunnioittavasti. Lähellä ihmisten arkea työskentelevä dia-

koniatyöntekijä oppii lisäksi tuntemaan ne asiat, jotka ovat arjessa vaikeita ja osaa tarttua niihin. (Puumala 2010.)

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön linjauksessa painotetaan sitä, että osallisuus Jumalan valtakunnasta ja ihmisen uudistumisesta sen kautta on tarkoitettu myös – ja etenkin – niille seurakuntalaisille, jotka ovat eri tavoin vieraantuneita ja syrjäytyneitä. Tämä osallisuuden sanoma on keskeinen osa seurakunnan julistusta. Linjauksessa mainitaan erikseen edellä mainitun sanoman mukaisen tuen ulottaminen uuden elämän aloittamisessa myös rikoksesta tuomituille. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö 2010, 10, 30.)

Kuopion hiippakunnan alueen, johon opinnäytetyön yhteistyöhanke sijoittuu, päihde- ja kriminaaliryöön linjaus korostaa ihmisen arvokkuutta Jumalan silmissä. Pääosa käytännön kriminaaliryöstä sijoittuu vankiloihin, joita hiippakunnan alueella on useita. Linjauksessa painotetaan myös etsivän ryön merkitystä kirkon kriminaaliryössä sekä ryöntekijöiden rohkaisua kohtaamiseen. Linjauksessa suhtaudutaan lisäksi myönteisesti seurakuntien päihde- ja kriminaaliryön kehittämiseen. Myös ryöntekijöiden koulutus ja kriminaaliryön ajankohtaisista haasteista tiedottaminen nousevat esille. Vankilaryötä lukuun ottamatta linjauksessa ei kuitenkaan tuoda esille mahdollisia olemassa olevia kriminaaliryön käytänteitä, vaan ryöala liitetään muuhun diakoniarjyöhön, kuten päihderyöhön ja perheleiritoimintaan. Ainoastaan vankilasta vapautuvien vankien tukeminen muun muassa asunnon hankkimisen muodossa mainitaan. (Kuopion hiippakunta 2008.)

4.3 Kirkon kriminaaliryöön keskeisiä haasteita

Sami Puumalan näkemyksen mukaan kirkon kriminaaliryöhön tarvittaisiin suunnanmuutosta ja ryön tulisi tulevaisuudessa suuntautua yhä enemmän vankilasta vapautumiseen ja sen jälkeisiin vaiheisiin. Moni rikoksentekijä voi jäädä syrjään yhteisöistä eikä perhettä välttämättä ole, jolloin kirkon tehtävä olisi muodostaa yhteisö yksin jääville. (Puumala 2010.) Suunta on siis samanlainen kuin julkisen sektorin ja muiden rikoksentekijöiden kanssa ryötä tekevien toimijöiden linjauksissa. Kirkko linjaa tavoitteissaan, että erityisesti diakoniarjyön tehtävä on etsiä niitä, jotka ovat vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta (Vastuun ja osallisuuden yhteisö 2010, 30). Puumala painottaa myös sitä, että

kirkon kriminaalityö ei saisi olla liian yksilökeskeistä, vaan perhetyön vahva perinne tulisi hyödyntää myös kriminaalityössä, sillä koko perheen huomiointi on hänen mukaansa parasta uusintarikollisuuden ehkäisyä. (Puumala 2010.)

Isoin ja tuorein kehittämishaaste kirkolla ja seurakunnilla on vankilan ulkopuolella suoritettavien rikosseuraamusten, etenkin yhdyskuntapalvelun, mahdollistaminen tarjoamalla seurakunnasta paikka tähän. Viranomaiset ovat toivoneet kirkolta tällaista yhteistyötä, samoin yhteistyötä valvotun koevapauden suorittamiseen. Puumala näkee, että yhteistyön onnistumiseksi kirkon suurin haaste on saada työntekijät motivoitumaan, sillä monissa seurakunnissa on asenneongelmia rikoksentekijöihin suhtautumisessa. Hänen mielestään täytyisi kehittää ”sydämen asennetta” ja pitkämielisyyttä, jotta kirkko voisi olla aito sovituksen yhteisö myös rikoksentekijöitä kohtaan. (Puumala 2010.)

5 PRODUKTION SUUNNITTELU JA TYÖTAVAT

5.1 Yhteistyökumppanihanke MAHKU ja produktion kohderyhmä

Kuopion Setlementti Puijola ry:n Mahku – Mahdollisuus Kunnon Elämään - on kokeilu- ja kehittämishanke, jonka keskeisinä ja konkreettisina tavoitteina on tukea ihmisiä rikoksettomaan elämään ja ehkäistä uusintarikollisuutta, tukea päihteetöntä elämää, ehkäistä syrjäytyneisyyttä sekä muuttaa rikosmyönteisiä ja yhteiskuntavastaisia asenteita. Tavoitteena on lisätä osallisuutta ja integroida asiakas takaisin yhteiskuntaan. Hankkeen päämääränä on kehittää pysyviä toimintamuotoja, joilla Kriminaalihuoltolaitoksen ja Sovittelutoimiston asiakkaille mahdollistettaisiin tuen jatkumo heidän siirtyessään pois rikosseuraamusjärjestelmän piiristä. (Projektiseloste 2008.) Mahkun toiminta on siis tarkoitettu rikoksiin syyllistyneille, joiden asiakkuus on syystä tai toisesta päätymässä, päättynyt tai keskeytynyt Rikosseuraamusviraston kanssa. Lisäksi Mahku tarjoaa apua, tukea ja toimintaa kohderyhmän lähiomaisille. Mahku kehittää yhteistyökumppaneiden kanssa myös tukihenkilötoimintaa. (Kuopion Setlementti Puijola i.a.)

Mahkun henkilökuntaan kuuluu projektikoordinaattori, projektiohjaaja sekä projektityöntekijä. Mahkussa on työskennellyt kuntouttavan työtoiminnan kautta työllistynyt henkilö ja yhdyskuntapalvelun suorittaja. Työharjoittelijoita on otettu mahdollisuuksien mukaan. (Toimintakertomus 2009.) Kriminaalihuoltolaitos ja sovittelutoimisto ohjaavat asiakkaat Mahkuun. Asiakkaan osallistuminen hankkeeseen on vapaaehtoista. Mahkun työntekijät lähtevät yhdessä asiakkaan kanssa työstämään suunnitelmaa tavoitteisiin pääsemiseksi. Tähän prosessiin saavat osallistua myös lähiomaiset ja tukihenkilöt mikäli asiakas niin haluaa. Viranomaistyötä tehdään asiakkaan tarpeen mukaan. Pääasiassa hanketta toteutetaan yksilöohjauksessa, mutta esimerkiksi leirien ja tapaamisten muodossa ryhmäohjausta toteutetaan muutaman kerran vuodessa. (Projektiseloste 2008.)

Mahku-hankkeen mahdollistaa Raha-automaattiyhdistys (RAY). RAY on julkisoikeudellinen yhdistys, joka hankkii pelitoiminnalla varoja sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan tukemiseen tavoitteenaan turvata avustustoiminnallaan eri järjestöjen pitkäjänteinen ja yhteiskunnallisesti merkittävä toiminta. Vuonna 2010 RAY tuki suomalaisten

järjestöjen toimintaa 381 miljoonalla eurolla. Sen tukemiin järjestöihin kuuluvat esimerkiksi A-klinikkasäätiö, Ensi- ja turvakotien liitto, Invalidiliitto, Suomen Mielenterveysseura ja Suomen Punainen Risti. (Ray 2010.)

Opinnäytetyön kohderyhmä valikoitui Mahkun työntekijöiden toimesta. He kartoittivat talkooleirille osallistujia ja markkinoivat henkilökohtaisesti leiriä sellaisille asiakkaille, joilla olisi mahdollisuus osallistua toimintakykynsä puolesta niin talkootyöhön kuin toiminnalliseen ohjelmaan. Lisäksi talkooleiristä oli tehty esitteitä, joita oli Mahkun toimistolla, nettisivuilla sekä sosiaalisessa mediassa muun muassa Facebookissa. Periaatteessa kenellä tahansa Mahkun jäsenistä oli mahdollisuus osallistua.

Produktion toteutuspaikkana toimi Viitakon leirikeskus Tuusjärvellä. Viitakko on perheyritys, joka on täyden palvelun matkailukohde. Se on avoinna ympäri vuoden. Ohjelma ja palvelut räätälöidään tarpeen ja kysynnän mukaan. Viitakko noudattaa toiminnassaan ekologisia arvoja ja panostaa lähiruokaan. (Viitakko i.a.) Viitakko tarjoaa talkootyön vastineeksi majoituksen ruokailuineen sekä kiitoksena työn tekemisestä virike- ja elämystoimintaa (Immonen, henkilökohtainen tiedonanto 16.5.2010).

5.2 Suunnittelu- ja työskentelyprosessi

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi syyskuussa 2009, jolloin saimme tiedon Kuopiossa toimivan Mahku-hankkeen kiinnostuksesta opinnäytesyhteistyöhön. Tiedonannossa ei ollut määritelty tarkemmin toiveita työn sisällöstä, ainoastaan hankkeen kohderyhmästä ja yleisistä tavoitteista. Kirkollisen näkökulman sovittaminen aihepiiriin tuntui tuolloin haastavalta, samoin kuin hankkeen kohderyhmä, mutta totesimme olevamme kiinnostuneita haasteesta. Otimme yhteyttä hankkeen projektikoordinaattoriin ja sovimme tapaamisen Kuopioon syyskuulle.

Ensimmäisessä tapaamisessa yhteistyökumppanin kanssa kartoitettiin molemman osapuolen tavoitteita ja toiveita opinnäytetyöltä. Yleislinja todettiin samansuuntaiseksi, sillä yhteistyökumppani toivoi toiminnallisuutta tutkimuksen sijaan, mikä oli myös ollut meidän suunnitelmamme. Tapaamisen aikana keskusteltiin toiminnan toteuttamisen eri

mahdollisuuksista, mutta tarkempaa sisältöä tai asiakasryhmää ei määritelty. Yhteistyökumppani toi esille, että asiakkaiden toivomus toiminnan osalta on ”oikeaa tekemistä” ja harrastustoimintaa. Kirkollista näkökulmaa toivottiin käsiteltävän työssä soveltavasti, sillä Mahku-hankkeen toiminnassa uskonnollisuus ei ole esillä. Sovimme kuitenkin, että toiminnassa voitaisiin tuoda esille tutkintomme hengellinen puoli ja halutessaan toimintaan osallistuvat voisivat keskustella kanssamme myös hengellisistä asioista. Alustavasti keskusteltiin, että toiminnan käytännön toteutus voisi tapahtua kesällä 2010. Toiminnan sisältöä ja tarkennettua kohderyhmää hahmoteltiin ensimmäisen tapaamisen keskustelujen pohjalta syksyn 2009 aikana. Mahdollisuus järjestää parisuhdetta tai perhe-elämää tukevaa toimintaa pariskunnille alkoi kiinnostaa, sillä tämä oli tullut yhtenä vaihtoehtona esille ensimmäisessä tapaamisessa. Samanaikaisesti aloimme kartoittaa teorial tietoa kohderyhmästä.

Joulukuussa 2009 oli toinen tapaaminen Mahkussa. Hahmoteltu aihe osoittautui käytännön kannalta hankalaksi toteuttaa. Yhteistyökumppani arvioi, että osallistujia olisi vaikea saada koottua. Muista toimintavaihtoehtoista keskusteltiin ja yhteistyökumppanin puolelta tuli esille mahdollisuus järjestää toimintaa kesäkuussa 2010 suunnitteilla olevalle talkooleirille. Vaihtoehto kiinnosti ja se sovittiin toiminnan kohteeksi. Alustavasti sovittiin työn tekijöiden ottavan vastuun ohjelman lisäksi turvallisuussuunnitelman laatimisesta (ks. liite 1). Yhteistyökumppani puolestaan vastaisi osallistujien keräämisestä, koska hänen olisi helpompi kartoittaa, ketkä olisivat sopivia kyseiseen toimintaan.

Joulukuussa 2009 ja tammi-helmikuussa 2010 suoritettiin opinnäytetyöhön liittyviä opintoja ja jatkettiin toiminnan sisällön suunnittelun lisäksi teorial tiedon kartoittamista ja lukemista. Teorial tietoon tutustumisen kautta hahmottui kuva työn kohderyhmästä ja sitä kautta myös toimintaan soveltuvista menetelmistä. Teorian ja käytännön hahmottuminen kulkivat käsi kädessä; teoria muokkasi toiminnan suunnittelua ja päinvastoin. Seminaarit ja konkreettisten suunnitelmien tekeminen selkeyttivät ajatuksia toiminnan tavoitteista ja työn rakentumisesta kokonaisuudeksi. Yhteistyökumppania informoitiin säännöllisesti sähköpostitse aiheen muotoutumisesta. Lähetimme myös hankesuunnitelman yhteistyökumppanille luettavaksi ja kommentoitavaksi. Lisäksi sovimme, että aloitamme kevään 2010 harjoittelun aikana materiaalin ja ideoiden keräämisen talkooleirin ohjelmaa varten.

Huhtikuussa 2010 tapasimme jälleen yhteistyökumppanin kanssa. Tapaamisessa käytiin läpi turvallisuussuunnitelman sisältö viimeistelyä varten sekä varmistettiin leirin ajankohta. Aiemmin puheena ollut viisi leiripäivää oli muokkaantunut kolmeksi, joiden ajankohta olisi touko-kesäkuun vaihteessa. Keston muuttuminen lyhemmäksi aiheutti haasteita toiminnan sisällön suunnittelulle tarkoituksenmukaiseksi. Yhteistyökumppani kertoi tuolloin myös, että yksi talkooleiri järjestettäisiinkin jo ennen opinnäytetyöleiriä, mutta tuolle leirille ei ollut suunnitteilla muuta etukäteen valmisteltua ohjelmaa talkootyön lisäksi. Tapaamisessa kartoitettiin myös todennäköistä osallistujaryhmää sekä heidän toimintakykyään ja alustavia suunnitelmia ohjelman sisällöstä sekä leiritoiminnassa kyseisen kohderyhmän kannalta huomioitavia asioita.

Huhtikuussa valmisteltiin leiriohjelman sisältöä ja palautelomakkeita sekä leirille osallistujille että Mahku-hankkeen työntekijöille. Tutustuimme Mahkun työntekijöiden kanssa myös leirin toteutusympäristöön ja keskustelimme leirikeskuksen henkilökunnan kanssa talkootyön kohteista. Huhti-toukokuun työskenneltiin tarkan aikataulun mukaisesti ja toukokuussa esiteltiin toteutussuunnitelma opinnäytetyöseminaarissa. Hahmotelma opinnäytetyöraportin sisällöstä aihealueineen laadittiin myös.

Toukokuun 2010 lopulla tapasimme vielä yhteistyökumppanin ja kävimme läpi leirin ohjelman, aikataulut, leirillä tarvittavat materiaalit sekä palautekyselyjen sisällön. Tapaamisessa nousi esille epävarmuus siitä, olisiko leirille tulossa tarpeeksi osallistujia, sillä osa oli joutunut perumaan mukaantulonsa sosiaalietuuksiin liittyvien asioiden vuoksi. Lopullinen osallistujamäärä selviäisi vasta muutamaa päivää ennen leiriä. Tämä aiheutti stressiä ja turhautumista sekä motivaation heikkenemistä, sillä leirin toteutumisen onnistuminen oli kyseenalaista. Emme olleet varautuneet osallistujamäärän vähyyteen, sillä aiemmissa tapaamisissa oli keskusteltu siitä, että osallistujia saattaisi olla jopa liikaa. Myös lopullisten valmistelujen ja ohjelman viimeistely jäi viime hetkeen, koska toiminnan sisältö oli riippuvainen osallistujien määrästä ja toimintakyvystä. Olimme puhelimitse yhteydessä yhteistyökumppaniin vielä muutamaa päivää ennen leiriä, jolloin osallistujamääräksi ilmoitettiin noin kahdeksan eri-ikäistä henkilöä ohjaajien lisäksi. Osallistujien varmistuttua viimeistelimme ohjelman ja suunnittelimme vastuunjaon leiriä varten. Vastuunjaon suunnittelimme niin, että kummallekin oli tasapuolisesti teh-

täviä leirillä ja kumpikin saisi ohjata sisällöllisesti erilaisia harjoitteita. Leiri toteutui 31.5.–2.6.2010.

Työstimme opinnäytetyön raporttia muistiinpanoja tehden leirin aikana sekä heti sen jälkeen. Kesän 2010 aikana pääasiallinen keskittyminen kohdistui teoriaosuuden kirjoittamiseen ja puuttuvan teoratiedon hankkimiseen. Lisäksi teimme puhelimitse haastattelun työn kirkollista teoriaosuutta varten. Olimme kesän aikana yhteydessä myös yhteistyökumppaniin ja keräsimme puuttuvat palautteet sekä saimme materiaalia raportointia varten. Kesän aikana laadimme myös suunnitelman työn etenemisestä seuraavan syksyn ja talven aikana. Teimme muistiinpanoja edelleen myös toiminnan arvioinnista ja johtopäätöksistä sekä toiminnan kehittämisideoista leirin toteuttamisessa kokemamme pohjalta.

Syyskuussa 2010 keskustelimme ohjaajan kanssa työn etenemisestä ja tekstin tuottamisesta. Alkusyksystä kirjoitimme työtä eteenpäin ja asetimme tavoitteeksi saada teoriaosuuden valmiiksi vuodenvaihteen aikana ja keskittyä sen jälkeen kirjoittamaan käytännön osuutta sekä viimeistelemään raportti vuoden 2011 alussa. Yhteisessä työskentelyssä oli syksyllä 2010 tauko työn toisen tekijän ulkomaanvaihdon vuoksi. Loppuvuodesta 2010 ja vuoden 2011 alussa teimme vielä lopullisen suunnitelman työn loppuun saattamisesta ja palauttamisesta.

5.3 Produktiossa käytetyt työtavat

Produktion päätavoitteiksi asetettiin onnistumisen ja osallisuuden kokemusten vahvistaminen. Tavoitteet valittiin siitä syystä, että kyseiset kokemukset ovat pohja kaikelle elämänmuutokseen tähtäävälle työskentelylle. Onnistumisen kokemukset vahvistavat myönteistä käsitystä itsestä, mikä voi johtaa suurempaan kontaktin ottamiseen muihin ihmisiin. Tämä puolestaan mahdollistaa osallisuuden yhteisöllisyyteen liittyvän kokemuksen vahvistumisen. Kun asiakastyöskentelyä aloitetaan vieraan ryhmän kanssa, kyseiset tavoitteet rakentavat myös asiakassuhdetta. Uuden ryhmän kanssa työskentelyä aloitettaessa myös turvallisen ja myönteisen ilmapiirin luominen nähtiin keskeisenä tavoitteena. Tavoitteet pyrittiin asettamaan mahdollisimman mataliksi siitäkin syystä, että

produktion kohderyhmän kanssa työskentely on sekä teorian tiedon valossa että yhteistyökumppanin kokemusten pohjalta haasteellista eikä osallistujien aktiivinen osallistuminen ole itsestäänselvyys.

Seuraavassa esitellään niitä työskentelytapoja, joita produktiossa käytetään tavoitteellisen leiriohjelman järjestämisessä. Kyseiset työtavat on valittu sillä perusteella, että ne palvelevat sekä produktion kohderyhmän kanssa työskentelyä että leirimuotoisen toiminnan onnistumista. Osallistujien olemassa olevien voimavarojen hyödyntäminen korostuu valituissa työtavoissa. Työmenetelmien sovellettavuus keskenään hyvin erilaisiksi yksittäisiksi harjoitteiksi on myös ollut perusteena valinnalle, sillä leirimuotoisessa toiminnassa ohjelman monipuolisuus on toiminnan onnistumisen edellytys.

5.3.1 Toimintakokemusmenetelmät elämyksellisen oppimisen keinona

Aalto ja Pikkarainen (1994) kirjoittavat, että on helpompaa määritellä elämisen taidot kuin niiden oppiminen. Tämä johtuu muun muassa siitä, että elämiseen liittyvät taidot liikkuvat tunteiden ja asenteiden ympärillä, eikä niinkään älyllisen pohdinnan tasolla. Uudet kokemukset toisiin ihmisiin, suhteessa minä-kokemuksiin ja ympäristöön saavat aikaan elämäntaidollista oppimista. Tarvitaan siis elämyksiä, uusia kokemuksia, oivalluksia sekä asenteiden muutosta, jotta uuden oppiminen olisi mahdollista sisäistää. Elämäntaitojen opetteluun tarvitaan myös toisia ihmisiä. (Aalto & Pikkarainen 1994, 17.) Edellä mainittuihin oppimiskokemusten mahdollistamiseen on kehitetty kokemuksellisen oppimisen menetelmiä, joissa korostetaan elämyksellisyyttä ja yhdessä oppimista. Menetelmille on useita eri nimityksiä, jotka kukin tuovat hieman eri vivahteita menetelmien sisältöön, mutta kumpuavat pohjimmiltaan samoista ajatusmalleista ja lähtökohdista. Tällaisia eri nimityksiä ovat muun muassa elämyspedagogiikka, seikkailukasvatus ja toimintakokemusmenetelmät.

Elämyspedagogiikka ja seikkailukasvatus ovat hyvin lähellä toisiaan eikä niiden välinen ero ole täysin selkeä. Kumpaankin liitetään yleensä muun muassa houkuttelevan toiminnallisuuden, ryhmäkokemisen, yllätyksellisyyden ja samaan aikaan turvallisuuden elementtejä. Ne pitävät sisällään myös sosiaalisen oppimisen ja kasvatuksen elementtejä. Sekä elämyspedagogiikkaan että seikkailukasvatukseen sisältyvät toiminnot liittyvät

sosiaalistamiseen, ryhmäaloitteisuuteen, yksilöllisiin haasteisiin ja ulkoilmatoimintoihin. (Telemäki 1998, 19–21.) Seikkailu- ja elämyspedagogiikka yhdistyvät sosiaalipedagogiikkaan, kun niitä sovelletaan sosiaalisten ongelmien kanssa työskentelyyn. Vaikka ne eivät suoraan olekaan sosiaalipedagogiikkaa, näkökulmat liittyvät siihen sekä teorian että käytännön osalta. (Hämäläinen 1998, 149.)

Elämys- ja aktiivisuuspedagogisilla työmuodoilla voidaan kehittää paitsi yhteisöllisyyttä, myös itsetuntemuksen lisääntymistä. Toiminnallisuuden ja elämyksellisyyden ajatellaan olevan ihmisen olemassaoloa keskeisesti määrittäviä tekijöitä. Keskeistä on myös vahvistaa niitä ominaisuuksia, jotka vaikuttavat ihmisen jokapäiväisestä elämästä selviämiseen. Juha Hämäläisen mukaan (1998) toiminnallinen työskentely edellä mainituilla periaatteilla soveltuu yleensä hyvin syrjäytymisvaarassa olevien ja jo syrjäytyneiden kanssa työskentelyyn. Sen kautta on hyvät mahdollisuudet tukea heidän elämänhallintansa kasvua sekä aktivoida heitä yhteiskunnalliseen toimintaan ja itsensä kehittämiseen. (Hämäläinen 1998, 159–160, 164.)

Seikkailukasvatus tai vahvasti omia rajoja rikkova elämyksellinen toiminta edellyttää ohjaajalta vahvaa ammattitaitoa ja erityistä koulutusta. Elämyksellistä toimintaa voi kuitenkin järjestää myös toimintakokemusmenetelmiä käyttäen. Toimintakokemusmenetelmät ovat jatkuvan kehityksen alaisia ja kuka tahansa voi keksiä niitä lisää. Vanhoista voidaan räätälöidä uusia, sopivampia juuri tietyille kohderyhmälle. Toimintakokemusmenetelmissä voidaan etsiä uutta näkökulmaa jo vanhoille tutuille harjoitteille. Näiden tuttujen ja turvallisten harjoitteiden kautta on myös innostava oppia elämän tärkeitä asioita. Tärkeää on kuitenkin, oli toimintakokemusmenetelmä mikä tahansa, että se puretaan keskustellen. Purku ja prosessointi ovat tärkeä osa kokonaisuutta. Juuri ne mahdollistavat oppimisen. (Aalto & Pikkarainen 1994, 18–19.)

5.3.2 Elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan ohjaaminen

Tärkein ohjaajan ominaisuus on empatia eli eläytymiskyky. Ohjaajan tarvitsee osata asettua ihmisten mielialoja ja tarvittaessa kyettävä asettumaan ohjattavien asemaan. Tärkeä seikka on myös turvallisuus, erityisesti sitä tarvitaan voimakkaita tunteita herättävissä harjoitteissa. Turvallisen ilmapiirin luominen on tärkeää myös purkutilanteissa. Ohjaa-

jalta vaaditaan lisäksi kärsivällisyyttä ja rohkeutta. Kärsivällisyys korostuu erityisesti purku – ja prosessointitilanteissa, jossa ei tule missään nimessä kiirehtiä ja ohjattavan on saatava kokemus, että hänen tunteilleen ja kokemuksilleen on aikaa. Rohkeutta ohjaajalta vaaditaan muun muassa siinä, että tarvittaessa osaa puuttua tilanteisiin asiallisesti mutta päättäväisesti, rohkeutta tarvitaan myös innostamiseen, jotta osallistujat lähtisivät avoimin mielin toimintaan mukaan. Ohjaaja toimii siis omalla persoonallaan ryhmän- ja toiminnan ohjaamisessa. Ohjaaja voi kuitenkin kehittää itseään ja oppia myös harjoitteiden kautta lisää ohjauksesta (Aalto & Pikkarainen 1994, 28–30.)

Elämyskasvatuksellisessa toiminnassa ohjaajan tehtävä on luoda turvallista ilmapiiriä ja herkkyyttä tulkita ryhmän vuorovaikutusta ja tunnelmia. Tämän onnistumiseksi ohjaajan täytyy tiedostaa oma ammattitaitonsa harjoitteiden ja toiminnan vaativuutta suunnitellessaan. Positiiviset tunteet syntyvät ryhmässä onnistumisen kokemuksista ja omien rajojen rikkomisesta. Toiminnan kautta ryhmän itseohjautuvuuden on tarkoitus lisäntyä. Ryhmän omat lähtökohdat ja tavoitteet on siksi otettava huomioon ja ohjaajan tehtävä on viime kädessä ”tehdä itsensä tarpeettomaksi”. (Kiiski 1998, 112–114.)

5.3.3 Vuorovaikutus rikoksentekijän kanssa

Järvisen (2006) tutkimuksessa kriminaalihuollon asiakkuuksista tuli ilmi, että monelle rikoksentekijälle luottamukselliset ihmissuhteet voivat olla vieraita ja niin sanottuun alakulttuuriin liittyvä epäluottamus viranomaisia kohtaan on tyypillistä. Tämä aiheuttaa varauksellisuutta ja luottamuksen luominen rakentuu asteittain rehellisyyden ja avoimuuden tuloksena. Näin ollen yksikin vastavuoroisesti luottavainen asiakastyöntekijäsuhde voi olla merkittävä tien avaaja muillekin tahoille. Järvinen toteaa myös eri tutkimustuloksiin viitaten, että toimiva vuorovaikutus voi jopa olla eri menetelmien käyttöä tuloksellisempaa ja muutosta paremmin aikaansaavaa. (Järvinen 2006, 63, 165.)

Vuorovaikutuksen näkökulma on olennainen paitsi kriminaalihuollossa, ennen kaikkea sen jälkeenkin tehtävässä työssä, koska asiakkaalla ei tuolloin ole samanlaista velvoitetta vuorovaikutukseen kuin rikosseuraamustasolla. Kolmannen sektorin ”epävirallisessa” toiminnassa voi edelleen korostua se Järvisen näkökulma, että rikoksentekijän kanssa vastavuoroisuus ja molemminpuolisuus ovat tärkeitä sen mahdollistamiseksi, että asia-

kas voi kokea olevansa ei pelkästään asiakas, vaan myös ihminen. (Järvinen 2006, 67, 74.) Tämän opinnäytetyön kannalta vuorovaikutuksen näkökulma ja sen merkitys rikoksentekijöiden kanssa työskentelyssä on olennainen, koska vuorovaikutus korostuu toiminnallisia menetelmiä käytettäessä. Lisäksi leiri antaa mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa myös varsinaisen toiminnan ulkopuolella.

5.4 Leiriohjelman suunnitelma

Leiriohjelman suunnittelussa lähtökohdaksi otettiin matalan kynnyksen osallistuminen. Lisäksi yhteistyökumppanin kanssa sovittiin, että osallistuminen toiminnalliseen ohjelmaan olisi vapaaehtoista. Syynä matalan kynnyksen toimintaan ja vapaaehtoisuuteen oli asiakasryhmän luonne. Rikoksentekijät asiakkaina ovat haastava kohderyhmä. Yhteistyökumppani toi esille, että Mahkun asiakkaat ovat varautuneita uusia asioita, henkilöitä ja toimintaa kohtaan. Ennalta tuntemattoman ryhmän kanssa työskennellessä olisi otettava myös huomioon, että toiminta ei voisi olla liian henkilökohtaista. Toiminnan tulisi olla luottamusta rakentavaa. Kaikessa toiminnassa pyrittiin eettisesti kestävään työhön ottamalla monipuolisesti huomioon asiakasryhmän tarpeet ja erityiskysymykset.

5.4.1 Ohjelman sisällön lähtökohtia

Toimintakokemusmenetelmien eri harjoitevaihtoehtoja mietittäessä toiminnasta rajattiin pois vahvasti seikkailulliset harjoitteet. Seikkailullisten harjoitteiden toteuttaminen vaatisi erityistä seikkailukasvatuksen ohjaajakoulutusta, jota työn tekijöillä ei ole. Lisäksi tarvittaisiin seikkailullisiin harjoitteisiin vaadittavaa laajempaa tuntemusta turvallisesti toteutettavaan toimintaan, esimerkiksi koulutus köysitoimintaan. Tärkeänä näkökulmana harjoitteiden valinnalle pidettiin myös sitä, että ne olisivat asiakkaiden arkeen kiinnittyviä ja arjenhallintaa tukevia. Mahkussa oli jo toteutettu seikkailullista toimintaa, joten kokemukselliseen oppimiseen haluttiin tuoda uutta näkökulmaa. Leiriohjelman suunnittelussa oli otettava huomioon edellä mainittujen ohella se, että toiminta täydentäisi talkootyötä, mutta jättäisi voimavaroja sen tekemiseen. Ohjelmaa haluttiin sisällyttää hauskanpitoa, mutta ottaa huomioon myös arjenhallinnan tavoitteet. Tarkoituksena ei ollut uuvuttaa asiakkaita liian tiiviillä päiväohjelmalla. Osallistujia vastuutettaisiin

talkootöihin ja kannustettaisiin harjoitteisiin jokaisen henkilökohtaisten voimavarojen mukaisesti. Osallistujat saivat itse tehdä valinnan, millä tavoin olisivat toiminnallisessa ohjelmassa mukana.

Leiriohjelmaa lähdettiin rakentamaan päivittäisistä peruselementeistä, kuten ruokailujen ajoituksesta, aamun aloituksista sekä yhteisistä illanvietoista. Yhteistyökumppanin kanssa sovittiin, että leiripäivien aamupäivät varattaisiin talkootyölle, kun taas iltapäiviksi ja illoiksi järjestettäisiin muuta ohjelmaa. Tärkeänä pidettiin, että leirillä olisi myös mahdollisuus vapaaseen oleskeluun ja vuorovaikutukseen sekä toisten osallistujien että työntekijöiden kanssa. Tämä perustui ajatukselle, että myös vapaa oleskelu kehittää ryhmähenkeä.

Koko suunnitteluprosessin ajan yhteistyökumppanin kanssa käytiin kriittistä keskustelua kohderyhmälle soveltuvasta ohjelmasta. Yhteistyökumppani antoi palaverissa palautetta toimintaehdotuksista, joiden kautta suunniteltu ohjelma rakentui kohderyhmää paremmin palvelevaksi. Lisäksi hän kartoitti suullisesti Mahkun asiakkailta toiveita leiritöinnälle, mutta heiltä ei juurikaan tullut ajatuksia. Suunnitelman työstämisvaiheessa yhtenä toimintaehdotuksena oli esimerkiksi pienimuotoinen patikointiretki lähimaastoon. Palaverissa tuli kuitenkin esille, että osallistujien fyysinen toimintakyky ei mahdollistaisi sitä. Kriittinen keskustelu ja yhdessä suunnittelu helpottivat näin lopullisen ohjelman valmistelua. Ohjelma oli suunniteltava myös sellaiseksi, että se soveltuisi niin suurelle kuin pienelle ryhmälle, koska osallistujien lopullinen määrä selviäisi vasta hiekan ennen leirin toteutumista. Ohjelmassa otettiin huomioon myös sääolosuhteiden vaihtelut sekä vaihtoehtoisen toiminnan tarve, mikäli osallistujat haluaisivat ylimääräistä ohjattua toimintaa. Leirille varattaisiin välineitä osallistujien oma-aloitteisesti toteutettuun toimintaan.

5.4.2 Ensimmäiselle leiripäivälle suunniteltu ohjelma

Ensimmäisen leiripäivän ohjelman suunniteltiin koostuvan talkootyön lisäksi tutustumisesta, rastityöskentelystä ja vapaamuotoisesta iltaohjelmasta. Tutustumisharjoitteeksi suunniteltiin ”nimileikki”, jossa jokainen vuorollaan kertoisi oman nimensä ja nimensä ensimmäisellä kirjaimella alkavan, itseään kuvaava sanan. Nimileikin ajatuksena oli, et-

tä osallistujat saisivat lisäksi perustella valitsemansa sanan ja sitä kautta kertoa jotain itsestään. Vaikka osallistujat olisivatkin todennäköisesti entuudestaan tuttuja toisilleen, he eivät tuntisi ohjelman järjestäjiä. Tutustumisen yhteydessä oli tarkoitus myös kartoittaa osallistujien toiveita, odotuksia ja jännityksen kohteita leirin suhteen.

Rastityöskentely koostuisi neljästä erilaisesta rastista, joita osallistujat kiertäisivät pienissä ryhmissä osallistujamäärän mukaisesti. Kullekin rastitehtävälle määriteltiin omat tavoitteensa, mutta niiden olisi myös tarkoitus tukea toisiaan. Kokonaistavoite rastityöskentelylle oli erilaisten rastien kautta tarjota erilaisille osallistujille mahdollisuuksia osallistua tehtävien ratkaisussa. Ensimmäiseksi rastiksi suunniteltiin tehtävä nimeltä ”pommin purku”. Yhteistoimintaan perustuvassa tehtävässä tulisi saada kahden köyden avulla liikutettua rajatulla alueella oleva pullokori alueen ulkopuolelle niin, ettei kori kosketa maata. Tavoite yhteistoiminnan lisäksi olisi ongelmanratkaisu ja se vaatisi onnistuakseen myös kommunikointia. Tehtävään voisi osallistua kukin omalla tavallaan.

Toisen rastitehtävän suunniteltiin olevan ”omakuva”. Tarkoituksena olisi piirtää paperille kuva itsestään. Sen jälkeen sekä henkilö itse että muut osallistujat saisivat kirjoittaa jokaiseen paperiin positiivisia, hyviä ja kannustavia viestejä anonyymisti. Tehtävän tarkoitus oli olla pitkäkestoinen, leirin aikana täydentyvä. Perusteena tehtävän valinnalle oli positiivisen minäkuvan kehittyminen ja myönteisen ajattelun vahvistuminen, kannustavan palautteen antaminen toisille sekä konkreettinen muisto leiristä. Tehtävä valittiin jo leirin alussa aloitettavaksi, koska osallistujat tunsivat toisiaan entuudestaan jonkin verran.

Aisteja herättävä luottamustehtävä valmisteltiin kolmannelle rastille. Harjoite oli yksilötehtävä. Jokaisen osallistujan silmät peitettäisiin liinalla, jonka jälkeen he tunnustelisivat eteensä tuotavia asioita ja yrittäisivät päätellä, mitä ainetta ne ovat. Tehtävän ideana on luottaa ohjaajaan. Lisäksi tehtävä tarjoaa onnistumisen kokemuksia ja ongelmanratkaisua. Neljäs rastitehtävä olisi tietovisailu, jonka saisi suorittaa joko yksin tai parin kanssa. Tietovisailu valittiin siksi, että se olisi kevyttä ja vapaamuotoisempaa toimintaa muiden, tavoitteellisempien, rastitehtävien ohella. Visailun oli tarkoitus olla leikkimielinen, koska yhteistyökumppanin mukaan Mahkun asiakkaat vieroksuvat liian kilpailullista toimintaa.

Iltaohjelma oli tarkoitus rakentaa vapaamuotoisesti leiriläisten toiveiden pohjalta. Mahdollisuus olisi muun muassa pelailla, sauna, kalastaa ja viettää aikaa yhdessä. Vapaamuotoisen illanvieton aikana olisi tavoitteena myös tutustua lisää toisiimme.

5.4.3 Toiselle ja kolmannelle leiripäivälle suunniteltu ohjelma

Toisen leiripäivän ohjelmaksi suunniteltiin aamupäivällä tapahtuvan talkootyön lisäksi ”mielikuvamatka”, illan ohjelman suunnittelu ja työnjako sekä yhteinen illanvietto, johon sisältyisi muun muassa saunomista ja yhteisen aterian valmistamista. Iltapäivälle varattiin aikaa myös vapaa-ajalle ja yhdessä toimimiselle.

Mielikuvamatkan tarkoituksena olisi pohtia, millaisessa elämäntilanteessa näkee itsensä viiden vuoden kuluttua. Samalla mielikuvamatka tarjoaisi mahdollisuuden rentoutumiseen ja hiljentymiseen. Mielikuvamatka koostuisi tekstistä, joka sisältää erilaisia tulevaisuuteen suuntautuvia kysymyksiä pohdittavaksi osallistujalle. Kysymykset sisältäisivät elementtejä muun muassa unelmista, viiden vuoden aikana tapahtuneista asioista sekä siitä, mikä on ollut osallistujalle tärkeää niiden viiden vuoden aikana. Mielikuvamatkan päätyttyä keskusteltaisiin sen herättämistä ajatuksista. Jokaisella olisi mahdollisuus kertoa tai miettiä ajatuksia itsekseen. Purku tapahtuisi tiettyjen tukikysymysten pohjalta ja sen jälkeen olisi mahdollisuus halutessaan keskustella ohjaajan kanssa henkilökohtaisesti. Tavoitteena on saada osallistuja pohtimaan tulevaisuuttaan sekä niitä asioita, joilla hän voi vaikuttaa siihen. Mielikuvamatka suunnattiin viiden vuoden päähän, koska sen arvioitiin olevan realistinen aika oman tulevaisuuden tarkasteluun.

Iltaohjelman sisältö suunniteltiin arjenhallinnan tavoitteita tukevaksi. Jokaiselle osallistujalle annettaisiin vastuualue illan järjestelyjen hoitamisessa, esimerkiksi saunan lämmittämisessä ja aterian valmistamisessa leiripaikalla olevassa grillikodassa. Päivällisen menu suunniteltiin yhdessä mietittäväksi ja muutaman osallistujan kanssa käytäisiin hankkimassa tarvikkeet. Näiden lisäksi iltaohjelman muu sisältö rakennettaisiin osallistujien toiveiden mukaan. Iltaohjelmalla haluttiin myös tukea vastuunkantamista.

Viimeiselle leiripäivälle suunniteltiin talkootyön lisäksi palautteen kerääminen ja yhteinen loppukeskustelu, jossa kartoitettaisiin leirin onnistumista ja tunnelmia viimeisenä

leiripäivänä. Ennen leiriltä paluuta jokainen osallistuisi leiriympäristön ja majoitushuoneensa siivoamiseen. Yhteinen siivoaminen tukisi osallistumista ja arjenhallinnan tavoitteita.

6 PRODUKTION TOTEUTUS

Talkooleiri toteutui maanantaista keskiviikkoon 31.5.–2.6.2010 Viitakon leirikeskuksessa Tuusjärvellä. Suunnitelman mukainen leiriohjelma toteutui kokonaisuudessaan, mutta muutoksia toiminnan järjestelyyn ja osittain myös sisältöön tapahtui eri syistä. Yksi keskeinen muutokseen vaikuttanut tekijä oli vähäinen osallistujamäärä. Ennakkoletus oli, että osallistujia saattaisi olla jopa 20–30 henkilöä. Lopulta määrä supistui viideksi, joista kaikki eivät olleet mukana koko leirin ajan. Ensimmäisenä leiripäivänä osallistujia oli viisi henkilöä. Osallistujista vain yksi oli nainen. Ikäjakauma oli 25–55 vuotta. Toisena ja viimeisenä päivänä osallistujia oli kolme mieshenkilöä, ikäjakauma pysyi samana. Yhden osallistujan fyysinen toimintakyky esti osallistumasta moneen toimintaan sekä soveltaen talkootyöhön. Toinen syy ohjelmamuutoksille oli toisen ryhmän läsnäolo Viitakossa, mikä vaikutti tilojen käyttömahdollisuuteen. Lisäksi muutoksia ohjelmaan tehtiin leirin edetessä ilmapiiri ja ohjelmien tarkoituksenmukainen ajoittaminen huomioon ottaen.

6.1 Tutustumisen kautta toimintaan

Leiri käynnistyi epävirallisesti maanantaiaamuna Mahkun toimistolta. Käytännön järjestelyjen helpottamiseksi ruuanvalmistuksessa tarvittavien ostosten hankintaan päädyttiin jo menomatkalla. Mukana olevat osallistujat saivat vaikuttaa hankintojen sisältöön. Varsinaisesti leiri käynnistyi Viitakossa kaikkien osallistujien saavuttua, jolloin aluksi esitetyttiin ja kerrottiin alustavia asioita leirin ohjelmasta.

Asettautumisen jälkeen ohjelma eteni suunnitellusti tarkemman esittelyn ja tutustumiseen varatun nimileikin tiimoilta. Aamupäivän ohjelma oli kiireinen talkootöiden vuoksi, mihin osallistujilla oli kova halu. Iltapäivän rastityöskentely muokattiin yhdessä ryhmässä tapahtuvaksi osallistujamäärän vuoksi. Lisäksi yhtenä tehtävänä ollut ”tietovisa” päätettiin siirtää iltaan. Syynä tähän oli, että aamupäivän ohjelma oli ollut tiivis ja osa leiriläisistä oli lähdössä vielä samana päivänä pois. Muiden rastitehtävien päätettiin olevan tärkeämpiä ja niiden onnistumisen vuoksi olisi parempi toteuttaa ne isommalla

porukalla. Työskentely toteutettiin ulkona hyvän sään vuoksi, samoin kuin muukin leirin ohjelma yhteistä ruuanvalmistusta lukuun ottamatta.

Ennen rastitehtäviä kaikilta kartoitettiin leiriin liittyvät toiveet, odotukset ja jännitykset. Tilannetta tulkittaessa päätettiin kartoittaa asiat suullisesti luontevuuden säilyttämiseksi. Tilanne oli leppoisaa ja kaikki olivat yhdessä, joten toiveisiin ja odotuksiin liittyvistä asioista voitiin puhua yhteisesti ääneen. Muutamat osallistujista toivat esille asioita, joita haluaisivat leirin aikana tehdä. Esimerkiksi ehdoton toive oli jalkapallon peluu.

”Pommin purku” -rastitehtävässä jokainen osallistuja oli mukana omalla tavallaan. Osa toimi aktiivisesti ja ne, jotka eivät halunneet osallistua yhtä aktiivisesti, olivat mukana seuraamassa tilannetta ja ohjeistamassa muuta ryhmää. Osallistujat kuuntelivat tehtävän ohjeistuksen ja ryhtyivät toimimaan oma-aloitteisesti. Oli havaittavissa, että osallistujilla oli hauskaa ja että he todella yrittivät ratkaista tehtävän. ”Omakuva”-harjoituksesta osallistujat innostuivat havaintojen mukaan toisille positiivisten asioiden kirjoittamisen osalta. Itsensä kehuminen oli kuitenkin selkeästi hankalampaa, koska monikaan ei niitä kirjoittanut. Harjoitteen aikana tunnelma oli hyvin lämminhenkinen. Tehtävä herätti yhteistä keskustelua muun muassa leirin ohjelmasta. Osallistujat ottivat kontaktia toiminnan ohjaajiin. ”Aistitehtävän” ohjeistuksen aikana yksi osallistujista kieltäytyi osallistumasta tehtävään. Hän oli kuitenkin mukana tilanteessa ja seurasi sivusta tehtävän etenemistä. Osallistuminen tehtävään oli aktiivista ja osallistujat kokivat sen helpoksi omissa sanojensa mukaan. He totesivat tehtävässä käytettyjen materiaalien olevan liian helposti arvattavissa. Aistitehtävän jälkeen pelattiin osallistujien toiveiden pohjalta jalkapalloa. Fyysisen toimintakyvyn vuoksi yksi osallistujista seurasi toimintaa sivusta.

Viitakon grillikota oli varattu tiistai-illaksi, joten yhteisen illanvieton ja aterian valmistamisen paikka ohjelmassa vaihdettiin maanantai-iltaan. Tästä ei kuitenkaan aiheutunut ylimääräisiä ongelmia, koska alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen tarvikkeet oli jo ostettu. Tehtävänjako illanviettoa varten onnistui ryhmän kesken todella hyvin. Yksi vastasi saunan lämmittämisestä ja toinen ruuan esivalmistelusta. Kolmas osallistuja halusi kalastaa. Osallistujat saunoivat ja ruoka valmistettiin sen jälkeen. Ruuaksi oli varattu varustarvikkeita, joista jokainen kokosi mieleisensä ja paistoi vartaat itse. Iltaohjelman aikana tunnelma oli havaintojen mukaan rauhallinen ja myönteinen. Niistä vastuu-

alueista huolehtiminen, joita osallistujilla oli iltaohjelman toteutuksessa, onnistui erinomaisesti. Jokainen huolehti tehtävästään. Tekemisen ohessa vuorovaikutus ja keskustelu osallistujien kanssa oli luontevaa ja osallistujat kertoivat asioita elämästään. Iltaohjelman aikana pidettiin myös päivän rastityöskentelystä pois jäänyt tietovisa. Yksi osallistuja ei keskittynyt tehtävään, mutta yksi puolestaan ilmaisi toivovansa lisää tietovisoja leirin aikana.

6.2 Yhdessä tekemistä, pohdiskelua ja vuorovaikutusta

Tiistaiaamupäivä tehtiin talkootyötä, muun muassa terassin pintakäsittelyä, laiturin rakentamista, savusaunan lämmittämistä, siivousta ja terassikalusteiden huoltoa. Myös ohjaajat osallistuivat talkootoimintaan. Työskentelyn ohessa oli luontevaa käydä keskusteluja osallistujien kanssa. Talkootyö mahdollisti myös sosiokulttuuriseen innostamiseen ja toimintakokemusmenetelmiin kuuluvan ryhmän itseohjautuvuuden tukemisen. Talkootyössä roolit muuttuivat siten, että osallistujat saivat toimia toiminnan ohjaajina ja tuoda esille omia taitojaan. Oli havaittavissa, että ohjaajan roolin ottaminen lisäsi osallistujien motivaatiota tarttua talkootehtäviin.

Iltapäivällä pelattiin jälleen yhdessä jalkapalloa osallistujien toivomuksesta. Vapaamuotoinen pelaamisen koettiin tärkeäksi osaksi ohjattua toimintaa, koska siinä korostuu tarve ryhmähengen luomiseen vuorovaikutuksellisesti. Osallistujat kannustivat toisiaan ja ryhmässä työskentelyn elementit tulivat näkyviin paremmin kuin muussa työskentelyssä. Mielikuvamatka toteutettiin jalkapallopelejä jälkeen, koska tilanne oli rauhallinen ja osallistujat istuskelivat kentällä. Tilanne arvioitiin sopivaksi pohdiskelevaan työskentelyyn ja rentoutukseen. Suhtautuminen tehtävään oli negatiivinen jo ohjeistusvaiheessa. Osallistujat kuuntelivat mielikuvamatkan tarinan, mutta se ei synnyttänyt keskustelua. Oli vaikea arvioida, mitä osallistujat ajattelivat harjoitteen aikana. Osa saattoi pohtia tarinaa ja kysymyksiä. Haluttomuus keskustella heränneistä ajatuksista voi johtua joko siitä, että osallistujat eivät pohtineet kerronnassa esitettyjä asioita tai siitä, että he eivät olleet halukkaita jakamaan ajatuksiaan.

Koska suunniteltu illanvietto oli toteutunut jo maanantai-iltana, tiistai-illaksi varauduttiin vapaamuotoisempaan ohjattuun ohjelmaan. Iltapäivällä ilmeni mahdollisuus osallistua ryhmän kanssa pienimuotoiselle mönkijäsafarille leirikeskuksen lähimaastossa. Kyseisen toiminnan arvioitiin soveltuvan tavoitteisiin ja osallistujilta tiedusteltiin halukkuutta mönkijäsafariin. Safarin ohjasi ulkopuolinen henkilö, mutta ryhmän kanssa karotettiin tuntemukset ennen toimintaa ja purettiin sen herättämät kokemukset safarin jälkeen. Yhtä osallistujaa mönkijällä ajaminen pelotti, mutta hän halusi kuitenkin kokeilla sitä hyvin innokkaasti. Yksi henkilö ei halunnut osallistua. Mönkijäsafarille osallistuneet kokivat sen miellyttäväksi ja kertoivat innostuneena kokemuksistaan. Osallistujien kertomat tuntemukset viittasivat mönkijäsafarin tuoneen heille onnistumisen kokemuksen, sillä osallistujat jakoivat kokemuksiaan useaan kertaan loppuleirin aikana.

Tiistain iltaohjelma oli vapaamuotoinen ja osallistujien toiveiden mukaisesti ohjattua toimintaa. Iltaohjelma koostui erilaisten seurapeliä pelaamisesta, tietovisoista ja yhdessä grillaamisesta. Vapaamuotoinen illanvietto sopi paremmin tiistai-iltaan kuin aiemmin suunniteltu yhteinen ruuanvalmistus, sillä osallistujissa oli havaittavissa väsymystä raskaan talkootyöpäivän jälkeen.

6.3 Palaute, purku ja leirin päätös

Kolmas leiripäivä oli vajaa, sillä leiri päättyi iltapäivällä. Yhteisellä aamiaisella kerättiin kirjallinen palaute osallistujilta. Kirjallinen palaute kerättiin jo aamulla siksi, että yhteiseen hetkeen ei ollut sopivaa aikaa aamupäivän koostuessa jäljellä olevasta talkootyöstä ja keskittymisen palautteen kirjoittamiseen arvioitiin olevan parempi aamiaisen aikana. Kirjallisen palautteen keräämisen lisäksi viimeiselle leiripäivälle suunniteltu majoitustilojen siivoaminen ja loppukeskustelu toteutuivat ohjelman mukaan. Jokainen osallistuja teki osuutensa siivoamisesta, vaikka ilmaisivatkin tyytymättömyyttään kyseiseen tehtävään. Ennen leirin päättymistä keskusteltiin yhteisesti kokemuksista ja heränneistä ajatuksista leirillä sekä osallistujien palautteesta leirin ohjelman suhteen.

7 PALAUTE JA ARVIOINTI TOIMINNAN ONNISTUMISESTA

Leiritoiminnan onnistumista arvioitiin kolmella eri tavalla. Sekä osallistujilta että työntekijöiltä kerättiin kirjalliset palautteet. Työntekijöille oli eri lomake. Suullista palautetta saatiin niin Mahkun työntekijöiltä kuin osallistujilta. Se kirjattiin muistiin. Arvio täydentyi tekijöiden havaintojen ja kokemusten sekä kriittisen reflektoinnin tarkastelulla suhteessa saatuun palautteeseen. Niiden pohjalta tarkastellaan työn kehittämishaasteita.

7.1 Osallistujien palaute

Osallistujien kirjallisen palautelomakkeen oli alun perin suunniteltu sisältävän avoimia kysymyksiä, joihin jokainen saisi vastata niin laajasti tai suppeasti kuin haluaisi. Yhteistyökumppanin suosituksesta lomaketta kuitenkin muokattiin niin, että kysymyksiin laadittiin valmiit vastausvaihtoehdot ja lomakkeen loppuun avoimia kysymyksiä, joihin sai halutessaan vastata. Syynä muokkaukseen oli yhteistyökumppanin arvio kokemuksensa pohjalta, että osallistujien valmius ja halu vastata avoimiin kysymyksiin ei ollut vahva, vaan he tarvitsisivat strukturoidumpia vastausvaihtoehtoja. Lomakkeeseen haluttiin jättää myös avoimia kysymyksiä, jotta vapaan mielipiteen ilmaisun mahdollisuus säilyisi. Palaute kerättiin leirin lopussa kolmelta osallistujalta sekä jälkikäteen kahdelta osallistujalta, jotka olivat joutuneet poistumaan leiriltä aiemmin. Näin ollen palaute saatiin kaikilta viideltä osallistujalta.

Palautelomakkeen (liite 2) kysymykset rakentuivat toiminnan tavoitteiden ympärille sekä yleisen leiriviihtyvyyden kartoittamiseen. Lomakkeessa oli kolme valmiit vastausvaihtoehdot sisältävää kysymystä, joihin kuhunkin oli lisäksi samat arvioitavat osa-alueet. Osa-alueina olivat talkootyö, ruuanlaitto, yhteiset tehtävät, toisten kanssa toimiminen/vapaa-ajan puuhastelu ja lopuksi myös vaihtoehto ”missä muussa”. Vastausvaihtoehdot olivat kaikkiin osa-alueisiin todella hyvin, melko hyvin tai ei kovin hyvin.

Kysymykset rakentuivat suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin siten, että ensimmäinen kysymys arvioi toiminnassa ja yleisesti leirillä saatuja onnistumisen koke-

muksia. Osallisuuden kokemista arvioimme kysymyksillä toisten kanssa toimimisen onnistumisesta sekä kokemuksilla yhdessä tekemisestä ja hyvistä asioista leirillä. Käsitettävä osallisuus ei liitetty kysymyksiin, sillä se ei yhdisty arkikieleen, vaan se pyrittiin kääntämään arkikielelle yhdessä toimimisen ja yhteisten tehtävien muotoon. Tavoitetta hyvän ja turvallisen ilmapiirin luomisesta kartoitettiin kysymyksellä siitä, mikä leirillä oli hyvää ja millaista yleistä palautetta osallistujat halusivat leiristä antaa.

Osallistujien vastaukset strukturoituihin kysymyksiin olivat keskenään hyvin samansuuntaiset, ja sen sekä osallistujien pienen määrän vuoksi työssä ei erikseen ole taulukoitu palautetta vaan se on esitetty kirjoitetussa muodossa. Lisäksi samansuuntaisuutta esiintyi useimman vastaajan lomakkeessa myös siten, että moni oli vastannut lähes kaikkiin kohtiin samalla tavalla. Kaksi vastaajista oli jättänyt vastaamatta kaikkiin ruuanlaittoa koskeviin kohtiin, mikä johtuu todennäköisesti siitä, että kyseiset vastaajat olivat ne kaksi, jotka joutuivat lähtemään leiriltä ennen kuin ruokaa ehdittiin laittaa. Kaikkiin muihin strukturoituihin kysymyksiin oli vastattu.

Ensimmäisessä kysymyksessä osallistujat arvioivat onnistumisen kohteitaan. Kolme vastaajaa viidestä (mukaan luettuna yksi lomake, josta puuttui ruuanlaittoa koskeva vastaus) oli vastannut onnistuneensa kaikilla osa-alueilla (talkootyö, ruuanlaitto, yhteiset tehtävät, toisten kanssa toimiminen/vapaa-ajan puuhastelu) todella hyvin. Neljäs vastaajista oli vastannut onnistuneensa kaikilla muilla osa-alueilla todella hyvin, ainoastaan ruuanlaitossa ei kovin hyvin. Viides vastaajista oli mielestään onnistunut kaikilla vastaamillaan osa-alueilla (ruuanlaitto puuttui) melko hyvin.

Toisessa kysymyksessä osallistujilta kysyttiin, mikä leirillä oli hyvää. Osa-alueet ja vastausvaihtoehdot olivat samat kuin ensimmäisessä kysymyksessä, vastausvaihtoehdot olivat ainoastaan muokattu sopimaan kysymyksen muotoon. Kolme vastaajaa viidestä (mukaan luettuna yksi lomake, josta puuttui ruuanlaittoa koskeva vastaus) oli sitä mieltä, että kaikki osa-alueet leirillä olivat todella hyviä. Neljäs vastaajista oli sitä mieltä, että kaikki muu oli leirillä todella hyvää, mutta ruuanlaitto melko hyvää. Vastaaja oli sama, joka oli arvioinut, että ei ollut onnistunut ruuanlaitossa kovin hyvin. Viidennen vastaajan mielestä kaikki hänen vastaamansa osa-alueet leirillä (ruuanlaitto puuttui) olivat

melko hyviä. Vastaaja oli sama, joka vastasi myös ensimmäisen kysymyksen kohtiin melko hyvin –vaihtoehtoon.

Kolmas kysymys tarkasteli sitä, miltä yhdessä tekeminen osallistujista oli tuntunut. Osa-alueet olivat samat kuin ensimmäisessä ja toisessa kysymyksessä samoin kuin vastausvaihtoehdot. Kolme vastaajaa viidestä (mukaan luettuna yksi lomake, josta puuttui ruuanlaittoa koskeva vastaus) oli jälleen vastannut, että kaikilla osa-alueilla yhdessä tekeminen tuntui todella hyvältä. Neljäs vastaajista koki yhdessä tekemisen todella hyvältä tuntuvalle ainoastaan toisten kanssa toimimisen/vapaa-ajan puuhastelun osalta, muihin osa-alueisiin hän oli valinnut melko hyvältä -vaihtoehtoon. Viides vastaajista oli tuntenut yhdessä tekemisen kaikilla vastaamillaan osa-alueilla (ruuanlaitto puuttui) melko hyväksi.

Neljäntenä lomakkeessa oli avoin kysymys siitä, mitä osallistuja olisi halunnut olevan leirillä toisin tai jäikö toiminnasta puuttumaan jotain. Kysymykseen vastasi kolme osallistujaa. Vastaukset olivat ”ei”, ”ei mitään” ja ”tarvitsen töitä aina ja paljon”. Viimeinen vastaus tulkittiin niin, että vastaaja olisi toivonut talkootyötä olleen ohjelmassa vielä enemmän. Viidenteen kohtaan sai kirjoittaa halutessaan yleistä palautetta leiriohjelmasta ja lopuksi oli kuudentena ”vapaan sanan” kohta. Tähän kohtaan vastasi myös kolme osallistujaa. Vastaukset olivat ”ruusuja”, ”ok” ja ”parempikuntoisia kavereita jalkapallon pelaamiseen”. Vapaan sanan kohtaan vastasi kaksi osallistujaa ja vastaukset olivat ”ei valittamista” ja ”mahtava leiri”.

Suullisessa palautteessa leirin loppukeskustelussa osallistujat kertoivat tunnelmiaan leirin olosuhteista sekä omasta voinnistaan ja tunnelmista leirin aikana. Samoin kuin kirjallisessa palautteessa, työtoimintaa toivottiin enemmän. Ohjelmasta positiivisina asioina mainittiin jalkapallon ja Yatsin pelaaminen, grillaaminen, saunominen ja mönkijäsafari. Myös se mainittiin, että leirillä täytyy saada välillä myös omaa aikaa olla yksin. Joku olisi halunnut leirin kestävän pidempään.

7.2 Työntekijöiden palaute

Mahkun työntekijöiltä saatiin palautetta toiminnan ja leirin onnistumisesta suullisesti sekä leirillä että sen jälkeen. Lisäksi heille laadittiin kirjallinen palautekysely, johon he vastasivat muutaman viikon sisällä leirin päättymisestä. Kirjallisessa palautteessa kysyttiin yhteistyön onnistumisesta sekä leirillä että koko prosessin aikana. Palautetta pyydettiin myös leirin ohjelmien sisällöstä ja niiden toteutuksesta sekä siitä, mitä hyvää tekijöiden toiminnassa on ja mitä puolestaan täytyisi vielä kehittää. Lopuksi kysyttiin koko opinnäytetyön pohjalta, mitä ”antia” tai hyötyä Mahku-hankkeelle on ollut yhteistyöstä. Tätä käsitellään seuraavassa alaluvussa.

Kirjallisessa palautteessa Mahkun työntekijät toivat leirin ohjelmista ja niiden toteutuksesta esille sekä positiivista palautetta että kehittämiskohtia. Työntekijöiden mielestä ohjelmien toteutus osoitti ammattitaitoa ja osallistujien huomiointia. Toiminnan ohjaus oli luontevaa samoin kuin lähestymistavat asiakkaisiin. Myös vastuunjako oli heidän mielestään onnistunut ja selkeä. Sekä suullisessa että kirjallisessa palautteessa tuli positiivisena asiana esiin se, että asiakkaat lähtivät työntekijöiden mielestä yllättävän hyvin toimintaan mukaan, olivat aktiivisia ja nauttivat eri asioiden tekemisestä. Kuitenkin esille tuli myös se, että liian kilpailullinen tilanne voi vaikuttaa joidenkin ihmisten osallistumishalukkuuteen. Palautteessa viitattiin ehdotukseen tietovisasta niin, että jokainen kirjaa oman vastauksensa paperille. Positiivisena työntekijät olivat myös kokeneet sen, että yhteinen ohjelma ja puuhailu olivat tärkeää vastapainoa ja erilaista tekemistä pienissä ryhmissä tapahtuvan talkootyön rinnalle.

Kehittämisen kohtina ohjelmien ja niiden toteutuksen suhteen kirjallisessa palautteessa tuotiin esille ennen kaikkea ryhmään tutustuminen etukäteen ennen ohjelman suunnittelua. Se mahdollistaisi paremmin sellaisen toiminnan suunnittelun, joka olisi kohderyhmälle mieluista. Lisäksi kehittämisen kohtana mainittiin, että leirille tullessa olisi hyvä olla paljon vaihtoehtoja toimintaa, mikäli osallistujat eivät innostu jostakin tai tietty toiminta ei suju. Puolestaan jos jokin toiminta näyttää onnistuvan hyvin, sen kaltaista tulisi olla valmiina lisää, mikä palautteen mukaan osaltaan toteutuikin leirillä. Palautteessa esitettiin vielä kritiikkiä siitä, että mielikuvamatkan suuntaaminen viiden vuoden päähän oli liian pitkä aika ja lyhyempi aikaväli olisi ollut helpompi kuvitella.

Työntekijöiltä saatu palaute oli asiallista ja monet näkökohdat samansuuntaisia itsearviointin kanssa. Ennen leiriä oli jännittyneisyyttä siitä, onnistuuko toimivan vuorovaikutuksen luominen haastavan ryhmän kanssa. Mahkun työntekijöiden palaute luontevasta kanssakäymisestä ja osallistujien mukaan saamisesta vastaa kuitenkin tekijöiden kokemuksia. Siitä huolimatta, että olimme osallistujille entuudestaan täysin vieraita, saimme luotua turvallisuuden tunnetta toimintaan, sillä useimmat harjoitteet onnistuivat yllättävän hyvin ja niihin osallistuttiin aktiivisesti. Myös ne, jotka pysyttelivät enemmän takalalla joissakin ohjelmaosuuksissa, halusivat kuitenkin olla mukana katsomassa ja sitä kautta osallisena toiminnassa.

Työntekijöiden kritiikki siitä, että osallistujiin olisi hyvä tutustua paremmin ennen toiminnan suunnittelua ja järjestämistä, oli myös aiheellista. Alun perin tarkoituksena olikin tutustua aiemmalla talkooleirillä olleeseen ryhmään, mutta leirin ajankohta esti vierailun leirillä. Lisäksi se, että lopullinen toimintaan osallistuva ryhmä varmistui vasta aivan ennen leirin alkua, esti heihin tutustumisensa etukäteen. Tämä kuitenkin vaikeutti suunnittelua jossain määrin. Myös vaihtoehtoisia toimintoja olisi helpompi varata toimintaan lisää, jos olisi ennakkotuntemus osallistuvista henkilöistä.

7.3 Toiminnan onnistumisen itsearviointia

Opinnäytetyön tekijöiden itsearvion mukaan leiriohjelmassa onnistuneinta olivat toimiva vuorovaikutus, osallistujien oma-aloitteisuuden tukemisessa onnistuminen, tilannetaju ja ohjelman toimivaksi muokkaaminen vaihtuvien tilanteiden pohjalta sekä monipuolinen ohjelma. Ohjelma oli pyritty suunnittelemaan niin, että siinä olisi sisältöjä erilaisille ihmisille ja erilaisiin tarkoituksiin. Osallistujien toimintatavoitteita oli välillä vaikea toteuttaa, koska heidän toiveensa olivat keskenään hyvin erilaisia. Silti jokaiselle onnistuttiin tarjoamaan jotakin mielekästä ohjelmaa. Vaikka eri harjoitteissa joku ei halunnut osallistua, kyseessä ei ollut sama henkilö harjoitteesta toiseen. Osallistumattomuudesta huolimatta kaikki olivat aina harjoitteissa fyysisesti läsnä ja halusivat seurata, mitä muut tekevät.

Osallistujien oma-aloitteisuuden tukeminen onnistui siinä mielessä, että kaikissa harjoitteissa ei tarvinnut olla vahvasti ohjeistamassa tai kehottamassa toimintaan, vaan ryhmä toimi itseohjautuvasti. Oma-aloitteisuutta tuki myös turvallisen ilmapiirin luomisessa onnistuminen. Pieni ryhmäkoko mahdollisti myös henkilökohtaisemman vuorovaikutuksen, mikä osaltaan todennäköisesti vaikutti leirin ilmapiiriin.

Arvion pohjalta joidenkin harjoitteiden kohdentaminen kyseiselle kohderyhmälle mieleisiksi ja muutoin soveltuviksi oli osa-alue, jolla toiminnan järjestämisessä ei onnistuttu yhtä hyvin kuin muilla osa-alueilla. Mielikuvamatka ei onnistunut, sillä keskustelua ei herännyt, mikä oli keskeinen osa tehtävän onnistumista. Joko ryhmän motivaatio kyseisen tyyppisiin harjoitteisiin tai tehtävän toteuttamisen ajankohta arvioitiin väärin. Lisäksi epäonnistumiseen saattoi vaikuttaa se, että osallistujat eivät olleet etukäteen varautuneet tämän tyyppiseen työskentelyyn toimintaan ja työntekoon perustuvalla leirillä. Myös aistitehtävä oli kyseiselle ryhmälle soveltumaton siinä mielessä, että tunnusteltavat materiaalit olivat liian helppoja, mikä laski motivaatiota tehtävän suorittamiseen.

Kokonaisuudessaan tarkasteltuna itsearviointi kuitenkin tukee osallistujilta saatua palautetta pääkohdiltaan. Palaute oli valtaosin positiivista ja osallistujat olivat sen mukaan onnistuneet toiminnassa hyvin ja saaneet myönteisiä kokemuksia sekä yhdessä tekemisestä että toisten ihmisten seurasta. Positiivinen kokemus leiristä on varmasti todellinen, sillä se tuli esille myös suullisissa keskusteluissa ja oli havaittavissa leirin aikana sekä työntekijöidenkin palautteissa. Havainnot tukivat yhdessä tekemisen myönteisyyden kokemisen palautetta, sillä kyseisissä tilanteissa osallistujat hymyilivät, nauroivat ja näyttivät nauttivan yhdessä olostaan. Keskusteluissa leirin aikana yksi osallistuja toi myös esille, että leirit tuovat vaihtelua yksitoikkoiseen arkeen ja mahdollisuuden tehdä jotain mielekästä. Palautteen ja tällaisten näkemysten pohjalta on oletettavaa, että osallistujat saivat leiriltä myös jonkinasteisia yhteisöllisyyden kokemuksia, jotka voivat tukea heidän osallisuuttaan.

Palautteen suhteen on syytä kuitenkin olla kriittinen ja pohtia sitä, miten hyvin osallistujien vastaukset kuvaavat todellisuutta. Useimmat täyttivät kirjallisen palautteen hyvin nopeasti ja palautelomakkeiden keskenään hyvin samankaltaiset vastaukset voivat viitata siihen, että vastauksia ei pohdittu tarkkaan. Osallistujat myös ilmaisivat, että palaut-

teen täyttäminen ei ole heille kovinkaan mieluista. Ainoastaan yksi vastaaja oli selkeästi pohtinut vastauksiaan, sillä kaikkiin kohtiin vastattu ja lisäksi hänen lomakkeessaan oli eniten vaihtelua eri kysymysten ja osa-alueiden välillä. Voi siis kyseenalaistaa, ovatko osallistujat aidosti pohtineet kokemuksiaan ja tuntemuksiaan. Tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että palautekyselyn muokkaaminen strukturoiduksi oli oikea päätös, koska siihenkään vastaaminen ei onnistunut niin hyvin, kuin olimme toivoneet. Syvällistä toiminnan onnistumisen ja tavoitteiden täyttymisen arviointia vaikeuttaa osallistujien haluttomuus ja mahdollisesti myös kyvyttömyys antaa palautetta. Palaute täytyi osata tulkita ajoittain pelkästään epäsuorista ilmauksista.

Kyseenalaistuksesta huolimatta osallistujien vastaukset kertovat kuitenkin jotain todellisuudesta, sillä kiireellisestä täyttämisestä huolimatta he olivat valinneet lomakkeesta juuri ne vaihtoehdot, jotka kertovat pääosin hyvin myönteisistä kokemuksista. Asetetut tavoitteet ovat lisäksi sellaisia, joita ei voi arvioida määrällisesti eikä ulkopuolisena, vaan ihmisten oman kokemuksen perusteella. Kaiken saadun palautteen perusteella toiminnalle asetetut tavoitteet - onnistumisen kokemukset, jonkinasteinen sosiaalinen osallisuus yhteisöllisyyden kokemisen osalta sekä hyvä ilmapiiri leirillä - toteutuivat toiminnassa hyvin.

7.4 Opinnäytetyö Mahku-hankkeen toiminnan kehittäjänä

Mahkun työntekijöiltä saadun palautteen mukaan työn hyöty heidän toiminnalleen on tärkeimmältä osin se, että toiminta herätti mielenkiintoista keskustelua ja pohdintaa asiakkaiden jaksamisesta talkooleireillä. Työntekijät olivat todenneet, että vaihtoehtoinen ohjelma talkootöiden ohessa vahvistaa jaksamista. Leirin pohjalta Mahkun työntekijät tulivat siihen tulokseen, että työnteon keskeyttävää toimintaa tulisi olla kaikilla talkooleireillä. Heidän palautteestaan tulee esille, että he havahtuivat tarkastelemaan uusia tarpeita Mahkun talkooleiritoinnassa, esimerkiksi ”huvitoimikunnan” perustamisen, joka järjestäisi leireille muuta toimintaa. Muuta hyötyä opinnäytetyöstä oli palautteen mukaan se, että teimme leirille valmiin ohjelman sekä se, että he saavat valmiin opinnäytetyön käyttöönsä. Opinnäytetyön tavoite uusien toimintaideoiden antamisesta Mahkun työntekijöille toteutui saadun palautteen perusteella onnistuneesti. Leiri herätti

työntekijöissä kriittisiä ajatuksia toimintatavoistaan sekä antoi konkreettisia ideoita tal-kooleiritoiminnan kehittämiseksi.

7.5 Kehittämishaasteita

7.5.1 Leiritoiminnan kehittäminen

Opimme produktion toteuttamisesta paljon erilaisia leiritoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyviä asioita. Myös sellaisia asioita löytyi, joita olisi voinut tehdä toisin ja joissa kehittyminen parantaisi toiminnan onnistumista sekä työn osalta että yleisesti asiakastyössä. Näitä asioita ovat muun muassa osallistujiin tutustuminen etukäteen ja leirin käytännön organisoinnin eri tekijöiden huomiointi.

Osallistujiin tutustuminen ennen toiminnallisten kokonaisuuksien toteuttamista olisi ensiarvoisen tärkeää. Ryhmään tutustuminen mahdollistaisi aivan erilaisten ja ”syväli-
sempien” tavoitteiden asettamisen, sillä luottamusta ryhmään ei tarvitsisi alkaa rakentaa alusta osana toimintaa. Kehittäisimme omaa työskentelyämme tähän näkökulmaan liit-
tyen myös siinä, että asiakkaat otettaisiin osaksi toiminnan suunnittelua jo alusta alkaen. Vaikka toiveita ohjelmasta kysyttiin ja yhteistyökumppanin tietoutta osallistujista hyödynnettiin, olisi parempi suunnitella ohjelmaa yhdessä toimien. Samalla saisi pa-
rempaa ennakkotietoa osallistujien toimintakyvystä.

Leirin käytännön organisoinnin osalta kehittäisimme työskentelyä osallistujamäärän varmistamisen osalta. Toimintaa suunniteltaessa osallistujien määrä olisi tiedettävä etu-
käteen hyvissä ajoin, jotta toiminta voitaisiin suunnitella tavoitteiltaan asiakkaiden tar-
peita paremmin vastaavaksi. Tämä on oleellista etenkin silloin, jos toiminnalle suunni-
tellaan tiettyä teemaa. Osallistujamäärän ennakointi liittyy myös asiakkaiden vastuutta-
miseen. Leirille ilmoittautuminen hyvissä ajoin etukäteen opettaisi asiakkaita suunnitte-
lemaan arkeaan ja sitoutumaan tiettyyn toimintaan. Ajoissa varmistetun asiakasryhmän
voisi myös onnistuneemmin ottaa mukaan ohjelman suunnitteluun.

7.5.2 Kehittämisideoita laajemmasta näkökulmasta

Produktion toteuttamisen pohjalta tärkeimmäksi laajemmaksi kehittämiskohteeksi nostetaan jatkumon luomisen sellaiselle toiminnalle, jota leirityöskentelyssä toteutetaan. Leirejä on yleensä mahdollisuus järjestää melko epäsäännöllisesti, jolloin tavoitteellinen työskentely saattaa jäädä irralliseksi. Säännöllisen arkeen liittyvän viikkotoiminnan kautta tavoite asiakkaiden osallisuuden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen vahvistumisesta voisi toteutua paremmin. Säännöllisen ja tavoitteellisen toiminnan kautta asiakas voisi paremmin sisäistää toiminnan prosessimaiseksi työskentelyksi, jolla on muutakin tarkoitusta kuin hauskanpito tai uudet elämykset. Leiritoiminnalla on suuri merkitys arjen vahvistamisessa ja toisaalta siitä irtautumisessa, mutta säännöllinen viikkotoiminta mahdollistaisi paremmin arjenhallinnan tukemisen. Säännöllinen toiminnan sisältö voisi rakentua sosiaalisten taitojen kehittämiseen sekä omaan elämään ja tulevaisuuteen kiinnittyvään pohdinnalliseen työskentelyyn.

Se, mikä rikoksenteekijöiden kanssa työskentelyn tekee haasteelliseksi, on useissa tutkimuksissa ja projekteissa tehty havainto, että rikoksenteekijät eivät miellä emotionaalista tukea ja työskentelyä tärkeäksi. Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös tämän produkti-
on pohjalta. Kuitenkin esimerkiksi juuri sosiaaliset taidot ja tulevaisuuden suunnittelu ovat se osa-alue, jossa rikoksenteekijöiden elämänhallinta on heikoimmillaan. Moni elää yksin; sosiaalinen verkosto rajoittuu usein viranomaisiin ja muihin asiakasryhmän henkilöihin. Sosiaalisten taitojen kehittäminen onnistuisi parhaiten jatkuvassa ja säännöllisessä, tavoitteellisessa työskentelyssä. Työskentelyn voisi aloittaa yksilötyöskentelystä, jotta omien ajatusten jakamisen paine ei estäisi pohdinnalliseen toimintaan motivoitumista. Ryhmätyöskentelyn osuutta voisi asteittain lisätä. On kuitenkin todettava, että kyseisiin elämänalueisiin keskittyvä työskentely ja siihen motivoiminen olisi hyvin haasteellista asiakasryhmän moniongelmaisuu-
den ja asenteiden vuoksi. Toimivien työtapojen kehittäminen olisi tärkeää ja voisi onnistua parhaiten moniammatillisen yhteistyön kautta.

7.5.3 Toiminnan sovellettavuus kirkon diakoniatyössä

Kirkon diakoniatyöllä on hengellisen ulottuvuuden vuoksi aivan erilainen perspektiivi rikoksenteekijöiden kanssa työskentelyyn kuin julkisella, yksityisellä tai kolmannella sektorilla. Väistämättä kirkon toiminnaksi profiloituva toiminta rajaa tietyt osallistujat ulkopuolelle, etenkin kun toimintaan osallistuminen ei missään tilanteessa voi olla pakotettua. Työskenneltäessä rikoksenteekijöiden kanssa on myös kirkon toiminnassa oltava tarkka siitä, millä lähestymistavalla ja millä keinoilla onnistunutta ja asiakkaan elämäntilannetta eteenpäin vievää työtä tehdään.

Toiminnallisten menetelmien toteuttamiselle kirkon diakoniatyössä on kuitenkin hyvät sekä ulkoiset että sisäiset resurssit. Seurakunnan toiminta ei ylipäänsäkään ole tarkkaan raamitettua ja asiakkaiden tarpeisiin voidaan vastata melko joustavasti. Esimerkiksi toimintakokemusmenetelmiä voi soveltaa kirkon työhön aivan samalla tavoin kuin mihin tahansa sosiaalialan työhön. Toimintakokemusmenetelmät mahdollistavat myös sen, että toiminnan sisältö voidaan muokata ja se on sovittavissa niin työntekijän osaamisen kuin ryhmän taitojen ja valmiuksien mukaisesti. Lisäksi hengelliset ulottuvuudet voidaan sisällyttää osaksi toiminnallisuutta, koska menetelmää ja yksittäisiä harjoitteita voi muokata hyvin laajasti eri tavoitteita vastaaviksi. Resursseihin liittyy myös se näkökohta, että kirkon toiminnassa on aivan erilaiset mahdollisuudet järjestää vertais- tai tukihenkilötoimintaa. Tämä edellyttäisi kuitenkin asennekasvatusta kaikkiin seurakuntalaisiin kohdistuen.

Asiakkaiden varauksellisuus sekä valmius käsitellä ja ilmaista esimerkiksi tunteitaan täytyisi ottaa huomioon toiminnan hengellisen osuuden, esimerkiksi hartauksien, järjestämisessä. Vahvasti julistava sanoma ei välttämättä koskettaisi osallistujien arkea, vaan saattaisi karkottaa ja aiheuttaa vastareaktion. Osallistavaa työskentelyä voisi toteuttaa hartauksissa vaikkapa siten, että hartauden sisältö rakentuisi omien rukouspyyntöjen tai –aiheiden kirjoittamiseen. Niitä ei tarvitsisi kertoa kenellekään, vaan ne säilyisivät osallistujan henkilökohtaisina asioina. Samalla osallistuja saisi kohdata hengellisyyttä omista lähtökohdistaan ja arjen asioistaan käsin.

Hengellisen sanoman sisällön tulisi rikoksenteekijöiden kanssa työskennellessä pohjautua anteeksiantamuksen ja armon teemoihin, koska niillä olisi osuvin kosketuspinta osallistujien elämäkokemuksiin. Kirkon järjestämässä toiminnassa tulisi olla selkeästi esillä, mitä kulloinkin tapahtuu ja mitä aiheita toiminta käsittelee, jotta asiakkaat eivät ahdistuisi vaikeiden aiheiden käsittelystä. Vaikeiden elämäkokemusten ja menneisyyden vuoksi hengellisen sanoman sisältöjä ei välttämättä ole kovinkaan helppo vastaanottaa. Samalla sanoma armosta, anteeksiantamuksesta ja uudesta alusta voisi herättää rikoksenteekijää pohtimaan omaa menneisyyttään ja ennen kaikkea tulevaisuuttaan. Kokemus hyväksytyksi tulemisesta teoistaan huolimatta tulisi olla keskeinen toiminnan tavoite. Parhaimmillaan se voisi johtaa siihen, että rikoksenteekijä näkisi muutoksen itsestään lähteväksi ja mahdolliseksi asiaksi sekä havahtuisi siihen, että pystyy vaikuttamaan tulevaisuuteensa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Produktioon osallistuneiden määrä jäi hyvin pieneksi. Tämän vuoksi tulosten ja kehittämistarpeiden yleistettävyyks samoin kuin johtopäätöskään eivät voi olla ehdottomia ja tyhjentyviä. Saadut tulokset ovat kuitenkin suhteellisen luotettavia, koska ne perustuvat osallistujien omiin arviointeihin ja eri tavoin kerättyyn palautteeseen. Näin ollen voidaan yleistetysti esittää vähintäänkin suuntaa antavia johtopäätöksiä rikoksentekijöiden kanssa työskentelystä. Produktion pohjalta päädyttiin seuraaviin kolmeen johtopäätökseen. Ensinnäkin matalan kynnyksen toiminta on ehdoton edellytys rikoksentekijöiden kanssa työskentelyn onnistumiselle. Tällä tarkoitetaan sitä, että toiminnan tulee perustua vapaaehtoisuuteen ja työskentelyn tapahduttava asiakkaiden elämänhallinnan ja toimintakyvyn haasteet huomioiden. Samanlaisten lähtökohtien edellytys on havaittu myös muissa kohderyhmän kanssa toteutetuissa projekteissa. Johtopäätöksen yhdistyminen yleiseen rikoksentekijöiden kanssa työskentelyyn on ymmärrettävää, koska lähtökohtien on kiinnityttävä kohderyhmän erityispiirteiden huomiointiin erilaisista työta-voista huolimatta. Sosiaalipedagoginen työote on tässä keskeisessä roolissa.

Toiseksi produktio osoitti, että leiritoiminta ja toimintakokemusmenetelmät tukevat hyvin sosiaalista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, koska asiakkaat saavat itse vaikuttaa kaikkien toiminnan sisältöön ja voivat olla aktiivisina osallistujina kaikessa toiminnassa. Toimintakokemusmenetelmät mahdollistavat erilaisten osallistujien tarpeiden tavoittamisen, sillä niitä voidaan soveltaa monenlaisiksi käytännön toiminnaksi. Työtapojen kautta saavutetaan samoja tavoitteita kuin sosiokulttuurisessa innostamisessa. Näin ollen ne soveltuvat sosiokulttuurisen innostamisen keinoiksi käytännön tasolla, sillä niiden kautta ihmisten omaa aktiivisuutta ja vuorovaikutusta toisten kanssa voidaan kehittää. Nämä elementit ovat keskeisiä sosiokulttuurisessa innostamisessa. On kuitenkin otettava huomioon, että toimintakokemusmenetelmillä voidaan ottaa asiakkaan kannalta kerrallaan vain pieniä askeleita eteenpäin, mutta jos ne toistuvat ja johtavat samoihin päämääriin, voidaan pidemmällä aikavälillä niiden avulla mahdollisesti saavuttaa muun muassa arjenhallintaa ja osallisuutta vahvistavia tuloksia.

Kolmanneksi produktio toi esiin myös eri tutkimuksissa ja projekteissa ilmi tulleen näkökulman, että rikoksentekijöitä on vaikea motivoida pohdinnalliseen ja itsetutkiskelua vaativaan työskentelyyn. Elämyksellinen ja hauskaan ajanviettoon perustuva toiminta sen sijaan motivoi hyvin. Parempi työmuoto pohdinnalliselle työskentelylle voisi olla yksilötyöskentely, jolloin omia kokemuksia ei tarvitsisi jakaa ryhmälle. Pohdinnallisen ja itsetutkiskelua sisältävän toiminnan järjestäjänä kirkon diakoniatyötä on syytä pitää varteenotettavana vaihtoehtona rikoksentekijöiden kanssa työskentelylle.

Työ sai tekijät pohtimaan asiakkaiden sitoutumisen ja pitkäkestoisen motivoimisen haasteita. Toiminnan suunnitteluvaiheessa osallistumishalukkaita voi olla paljon, mutta varsinaisessa heitä voi lopulta olla hyvin vähän. Joissakin toiminnan muodoissa onnistuminen liittyy keskeisesti ryhmän kokoon, joten työntekijänä voi olla ajoittain vaikea olla turhautumatta tästä johtuviin tekijöihin. Myös asiakkaiden saaminen yhteistyöhön on jo sinänsä suuri haaste ja vaatii paljon taustatyötä. Tämän vuoksi työn rikoksentekijöiden kanssa on oltava hyvin pitkäjänteistä, sillä mahdollista kehitystä tapahtuu hyvin hitaasti. Lisäksi voi pohtia sitä, kuinka asiakkaiden onnistumisen ja kehittymisen saa yhdistettyä todellisesti heidän arkielämäänsä. Onnistuminen tietyssä ohjatussa toiminnassa ei vielä tarkoita sitä, että asiakas osaisi viedä opitut taidot omaan arkeensa ja käyttää niitä omissa luonnollisissa verkostoissaan.

Vapaamuotoisella ohjelmalla, joka perustuu vapaaehtoisuuteen, voi olla tärkeä rooli rikoksentekijöiden kanssa työskentelyn kokonaisuutta tarkastellessa. Myös produktion osallistujien näkökulmasta se tuo mielekästä vaihtelua arkeen. He ovat ainakin rikostaustansa vuoksi olleet paljon tekemisissä viranomaisbyrokratian kanssa. Suhteet viranomaisiin perustuvat usein pakkoon. Erilainen asiakkuus voi olla voimavaroja lisäävä tekijä ”viranomaisviidakossa”. Vapaaehtoisuuteen perustuva toiminta ja sitä kautta viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyö ja kumppanuuteen perustuva asiakassuhde näyttää viranomaisten kanssa toimimisesta positiivisemmän kuvan.

Prosessin aikana heräsi kysymyksiä myös siitä, onko oikea työskentelytapa tai –suunta järjestää täysin tiettyyn asiakasryhmään kohdennettua toimintaa. Onko tällaisessa vaarana, että esimerkiksi rikoksentekijä lokeroituu omaan toimintaan ja syventää osallisuutta samaan asiakasryhmään kuuluvien kesken? Myös sitä pohdittiin, olisiko seurakunnan

toiminnalla mahdollisuus vaikuttaa tähän kehityskulkuun integroimalla eri asiakasryhmiä samaan toimintaan. Seurakunnan toiminta mahdollistaa joustavamman työskentelyotteen eivätkä ulkoiset resurssitkaan määrittele toiminnan tarkkaa sisältöä tai asiakasryhmän koostumusta. Seurakunnan toiminnassa asiakas saa olla läsnä omana itsenään eikä hänelle aseteta ulkoapäin tulevia kehitystehtäviä. Seurakunnassa asiakas ei määrity pelkästään ongelmansa, vaan ihmisyytensä kautta.

9 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ARVIOINTI

Prosessin etenemiseen vaikutti positiivisesti se, että työn suunnitelma on koko varsinaisen työskentelyn ajan ollut selkeä ja pitkälle viety. Sekä teorian että käytännön sisältö on mielestämme ollut hyvin rajattu ja toisiaan tukeva. Tarkoituksenmukaista rajaamista helpotti aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen tutustuminen hyvissä ajoin. Aikataulutusta päivitettiin eri vaiheissa ja asetettiin kirjoittamiselle välitavoitteita. Pitkä prosessi on mahdollistanut etäisyyden ottamisen työhön ilman, että prosessi on kuitenkaan pysähtynyt. Ohjauksen avulla näkökulmien tarkennuksia ja rajoja sekä kokonaisuuden hahmottamista on ollut helpompi työstää.

Yhteistyö työn tekijöiden välillä on ollut luontevaa. Vastuualueiden jakamisessa huomioitiin tekijöiden kiinnostuksen kohteet ja erityisosaaminen, mutta myös omien rajojen ja taitojen koettelu. Annoimme toisillemme kriittistä palautetta ja onnistuimme täydentämään toistemme näkökulmia työn eri osa-alueista. Yhteistyön kannalta koimme lisäksi tärkeänä sen, että motivaation vaihtelut kulkivat suurin piirtein samankaltaisissa aalloissa. Yhteistyöhön ei tullut ristiriitoja, vaan työn saattoi yhdessä tuumin jättää ajoittain sivummalle, kun voimavaroja täytyi ohjata muualle. Toisaalta toisen innostus lisäsi omaa motivaatiota. Vastuu työstä ja produktion onnistumisesta kannettiin yhdessä.

Yhteistyö Mahku-hankkeen kanssa on myös ollut luontevaa ja auttanut erityisesti produktion sisällön rakentumista. Mahkun työntekijätkin ilmaisivat palautteessaan, että yhteistyö on sujunut luontevasti ja työn etenemisestä on tiedotettu tarpeeksi. Samalla olemme heidän mukaansa olleet oma-aloitteisia. Ajoittain tekijöiden kokemuksen taso olisi tosin voitu huomioida Mahkun taholta paremmin siinä mielessä, että hyvissä ajoin ennakoidut muutokset olisivat helpottaneet suunnitelmien tekemistä. Kokemusta nopeasti muuttuvista osatekijöistä ei työn tekijöillä vielä ollut ja orientoituminen vaati aikaa enemmän kuin kokeneemmilta työntekijöiltä.

Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut pitkäjänteisyyttä, paineensietokykyä, organisointitaitoja ja sopeutumista muuttuviin tilanteisiin. Näillä kaikilla on merkitystä paitsi uuden oppimisessa, myös tulevan työn tekemisessä ammattitaitoisesti sekä siinä kehittymises-

sä. Produktiolle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen haastavan kohderyhmän kanssa vaatii kykyä toimia nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Toiminnallisen työn tekeminen on ollut hyvä lisä teoriaopetukselle ja monipuolistanut osaamista. Saatua tietoa ja kokemusta voi hyödyntää tulevilla työtehtävissä myös siinä, että vastaavanlaisen toiminnan tärkeys ja oikeutus niiden kohderyhmien kanssa, joilla on tarvetta lisätä, tukea ja synnyttää työn mukaisia tavoitteita arjessaan, on helpompi tehdä ymmärrettäväksi. Vapaaehtoisuuteen perustuva toiminnallinen, seikkailullinen ja elämyksellinen toiminta voi jäädä lakisääteisten palvelujen varjoon ikään kuin epäolennaisena, kun palveluiden tuottajat supistavat eri asiakasryhmien erityispalveluja.

Ammatilliselle kasvulle prosessilla on kokonaisuudessaan ollut valtava merkitys. Vaikka toiminnallisestakin työskentelystä eri asiakasryhmien kanssa oli kokemusta, rikoksentekijät asiakkaina olivat tekijöillä vieraita. Hyvin haastavan ryhmän kanssa työskentely on kehittänyt ymmärrystä toimivien vuorovaikutustaitojen merkityksestä. Lisäksi on ollut opettavaista sopeutua siihen, että työskentelyn merkitys asiakkaalle ei välttämättä näy ulospäin ja palaute onnistumisesta on tulkittava eri tavoin kuin joidenkin toisten asiakasryhmien kanssa. Työhön motivoitumisessa tämän sisäistäminen on ollut tärkeää. Produktio on palvellut ammattitaidon kehittymistä myös toimivan menetelmän ja toimintakokonaisuuden luomisessa. Sisältö on sovellettavissa lähes sellaisenaan mihin tahansa haasteelliseen asiakasryhmään, joka tarvitsee arjenhallinnan taitoja ja tukea yhteisöllisyyden kokemusten kehityksessä. Kokonaisuutta voi käyttää eri ikäisten, eri toimintakyvyn omaavien ja vaihtelevissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden kanssa. Näin työn hyöty tekijöilleen on pohjimmiltaan enemmän kuin pelkkä opinnäytetyö.

LÄHTEET

- Aalto, Mikko & Pikkarainen, Jyrki 1994. Toimintakokemus-menetelmät: R-Syke. Helsinki: Nuorisokasvatussäätiö & Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Haapasalo, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. Juva: WS Bookwell Oy.
- Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 123.
- Hypén, Kimmo 2004. Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudelleen palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Hämäläinen, Juha 1998. Seikkailu- ja elämyspedagoginen orientaatio sosiaalipedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa. Teoksessa Timo Lehtonen (toim.) 1998. Elämän seikkailu. Näkökulma elämyksellisen ja kokemuksellisen oppimisen kysymyksiin Suomessa. Jyväskylä: Atena Kustannus, 149-167.
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Immonen, Juha 2010. Mahku-hankkeen projektikoordinaattori. Henkilökohtainen tiedonanto 16.5.2010.
- Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Järvelä, Sampo; Kääriäinen, Juha & Valokivi, Heli 2002. Lainrikkojien projektit 1996-2002. Projektiselvitys Yhteistyössä rikoksettomaan elämään –hankkeelle. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2002. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Järvinen, Minna-Kaisa 2006. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.
- Kiiski, Eero 1998. Seikkailua elämysten maailmassa. Teoksessa Timo Lehtonen (toim.) 1998. Elämän seikkailu. Näkökulma elämyksellisen ja kokemuksellisen oppimisen kysymyksiin Suomessa. Jyväskylä: Atena Kustannus, 108-115.
- Kirkkohallitus i.a. Vankilatyö – Diakonia. Viitattu 12.8.2010.
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content2A5B0E&kolmosnavinf=1%20sis%E4lt%F6%20suomeksi\ContentC51B4\ContentCB179\Content38CF27\Content2A5B0E&kolmosnavinfa=o>

- Kirkkojärjestys 1993. 4 luku 3 §. Viitattu 12.8.2010.
- Kirkon tehtävä kriminaalitehtävissä 1978. Kirkon diakoniatöiden keskuksen asettaman työryhmän mietintö. 3. painos. Kirkon diakoniatöiden keskuksen julkaisuja A1. Helsinki: Kirkon diakoniatöiden keskus.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248 ja Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Kivivuori, Janne 2008. Rikollisuuden syyt. Jyväskylä: Gummerus.
- Kuopion hiippakunta 2008. Kuopion hiippakunnan päihde- ja kriminaalitehtävien linjaus (29.5.2008). Viitattu 14.12.2010.
<http://www.kuopionhiippakunta.fi/?x20043=1585344>
- Kuopion Setlementti Puijola i.a. Mahku. Viitattu 9.1.2011.
http://www.puijola.net/mahku/?Mahku_projekti
- Kurki, Leena 2002. Persoona ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Kurki, Leena & Nivala, Elina 2006. Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003-2005 (2003). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuitioita 2003: 23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Laitinen, Kirsi 2009. Projektien tuella rikoksettomaan elämään. Selvitys rikollisuuden ehkäisyyn ja rikoksiin syyllistyneiden tukemiseen keskittyneistä projekteista 1990- ja 2000-luvuilla. Kuopio: Setlementti Puijola ry, Mahku-hanke.
- Oikeuslaitos i.a. Seuraamukset. Viitattu 30.8.2010. <http://www.oikeus.fi/5850.htm>.
- Projektiseloste 2008. Kuopio: Kuopion Setlementti Puijola ry, Mahku-hanke.
- Puumala, Sami 2010. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kriminaalitehtävien työalasihteerin. Puhelinhaastattelu 3.6.2010.
- Ranne, Kaarina; Rouhiainen-Valo, Tuula; Ruusunen, Tuula & Sankari, Anne 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.

- Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Ray 2010. Hyvän tahdon pelejä. Viitattu 27.10.2010. <http://www.raha-automaattiyhdistys.fi/raytietoa/ray/ray.php>
- Rikoksentorjuntaneuvosto i.a. Rikokset ja rikollisuus. Viitattu 19.8.2010. <http://www.rikoksentorjunta.fi/4012.htm>
- Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/6ebuqjg.pdf>
- Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2010. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2010. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/6n0kp53mij_2.pdf
- Rikosseuraamuslaitos i.a. Seuraamukset. Viitattu 7.9.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/49172.htm>
- Sovittelu ry i.a. Rikosten ja riitojen sovittelu. Viitattu 29.8.2010. <http://www.sovittelu.fi/>
- Telemäki, Matti 1998. Kurt Hahn ja elämyspedagogiikka. Teoksessa Timo Lehtonen (toim.) 1998. Elämän seikkailu. Näkökulma elämyksellisen ja kokemuksellisen oppimisen kysymyksiin Suomessa. Jyväskylä: Atena Kustannus, 11-25.
- Tilastokeskus 2010. Rattijuopumukset ja ryöstöt vähenivät tammi - syyskuussa 2010. Viitattu 14.1.2011. http://www.stat.fi/til/polrik/2010/03/polrik_2010_03_2010-10-18_tie_001_fi.html
- Toimintakertomus 2009. Kuopio: Setlementti Puijola ry, Mahku-hanke.
- Vastuun ja osallisuuden yhteisö 2010. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön toimikunta (KDYT). Viitattu 27.9.2010. [http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/4AD6E32FBC5017DCC22570C4003AA392/\\$file/Diakonia-strategia-2010.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/4AD6E32FBC5017DCC22570C4003AA392/$file/Diakonia-strategia-2010.pdf)
- Viitakko i.a. Tervetuloa Viitakkoon. Viitattu 27.12.2010. <http://www.viitakko.fi/>
- Yhteistyöllä palveluketjuun – aluekohtaiset mallit 2005. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään –hankkeen loppuraportti. Rikosseuraamusviraston monisteita 7/2005. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/dwswt35bsu.pdf>

LIITE 1: Turvallisuussuunnitelma

TURVALLISUUSSUUNNITELMA

Tapahtuma: Mahku-hankkeen Talkooleiri, Pvm: 31.5.-2.6.2010

Ohjaajat: Juha Immonen, EA-taito: EA2
 Laura Kärkkäinen, EA-taito:
 Kirsi Laitinen, EA-taito:
 Maria Kivivuori, EA-taito: EA1
 Heini Itkonen, EA-taito: EA1

Ryhmä: 5 henkilöä, ikä 25-55 vuotta + ohjaajat

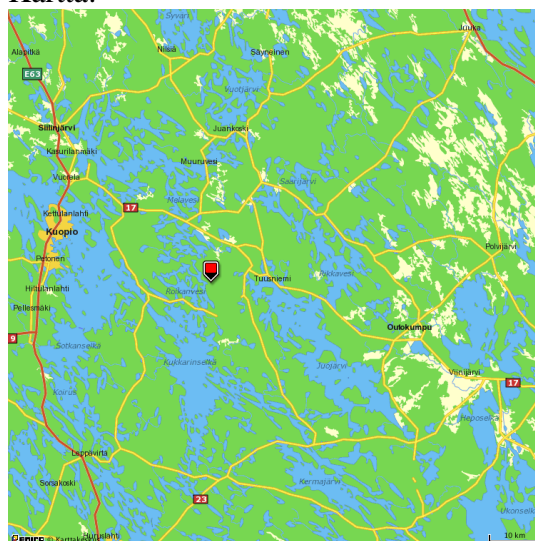
Paikka: Matkailumaatila Viitakko, Lomakodintie 51, 71210 Tuusjärvi

Paikan kuvaus

Viitakko sijaitsee Tuusniemen kunnassa, Pohjois-Savossa, Kuopion ja Joensuun puolivälissä. Viitakon matkailumaatila on rakennettu 1800-luvulta peräisin olevan vanhan Nissisen sukutilan ympärille. Viitakon perheyrittäjä isännöi Eerik Nissinen. Perinteikkäässä pihapiirissä on sekä alkuperäisiä että uudempia rakennuksia. Lomamökkeihin ja muuhun majoitukseen mahtuu yhteensä 50 henkeä. Pihapiiri ulottuu rantaan, jossa on rantasauna, kotarakennus ja uimaranta. Viitakosta on etäisyyttä Kuopioon 55 km.

Koordinaatit: N 62°49.179'
 E 028°15.506'

Kartta:

Kuljetus ja kuljettavat reitit

Leiripaikalle saavutaan omilla kuljetuksilla. Ajo-ohje: Kuopiosta käännetään Joensuuntielle. Tietä (nro 17) ajetaan 35 km ja saavutaan Tuusjärvelle. Käännetään ennen taimitarhan halleja oikealle opasteiden mukaisesti Viitamäki 3 tiehaarasta.

Toiminnan kuvaus: Päivällä tehdään Viitakon talkootöitä ja iltaisin on muuta järjestettyä ohjelmaa sekä vapaata yhdessäoloa. Osa porukasta saattaa yöpyä kotona ja tulla leirille päivien ajaksi.

Varustautuminen: Kaikki palovarusteet, ensiaputarvikkeet ja muu tarpeellinen varustautuminen Viitakon omista turvavarusteista.

Toiminnan riskikartoitus

Toiminta	Turvallisuusriskin aiheuttava tilanne	Riskin todennäköisyys (1-3)	Seurausten vakavuus (1-3)	Toiminta riskin ehkäisemiseksi
Talkootyöt	Pintahaavat, nyrjähdykset, putoaminen tikkailta yms.	1	1-2	Huolellisuus ja varovaisuus muistetaan töitä tehdessä, turvallisuusohjeiden läpikäyminen tarvittaessa
Ohjattu toiminta ja vapaa-aika	Nyrjähdykset, pintahaavat	1	1	Huolellinen ohjeistaminen toimintaan
Tulen käsittely	Palovammat, tulipalo	1-2	1-3	Varovaisuus tulen lähetyillä, nuotion ja kiukaan huolellinen sammuttaminen, palovarusteet mukana
Uiminen ja veneily	Hukkuminen	1-2	3	Uimaan ja veneilemään mennään toisen kanssa, veneillessä pelastusliivit päällä

Tärkeitä puhelinnumeroita

- Yleinen hätänumero: 112
- Myrkytystietokeskus: (09) 471 977
- Terveyskeskus: Tuusniemen terveyskeskus, Harjutie 2, klo 8-16, puh. ajanvaraus (017) 183 005, ensiapu (017) 183 017
Päivystys Kaavilla arkisin klo 16-08, puh. (017) 664 1200

LIITE 2: Palautekysely

PALAUTELOMAKE

(tarvittaessa voit jatkaa paperin kääntöpuolelle)

1. Missä asioissa mielestäsi onnistuit?	Todella hyvin 	Melko hyvin 	Ei kovin hyvin
a. Talkootyö			
b. Ruuanlaitto			
c. Yhteiset tehtävät			
d. Toisten kanssa toiminen / vapaa-ajan puuhastelu			
e. Missä muussa			

2. Mikä leirillä oli hyvää?	Todella hyvä 	Melko hyvä 	Ei kovin hyvä
a. Talkootyö			
b. Ruuanlaitto			
c. Yhteiset tehtävät			
d. Toisten kanssa toiminen / vapaa-ajan puuhastelu			
e. Missä muussa			

3. Miltä yhdessä tekeminen tuntui?	Todella hyvältä 	Melko hyvältä 	Ei kovin hyvältä
a. Talkootyö			
b. Ruuanlaitto			
c. Yhteiset tehtävät			
d. Toisten kanssa toiminen / vapaa-ajan puuhastelu			
e. Missä muussa			

4. Mitä olisit halunnut olevat toisin? Jääkö jotain puuttumaan?

5. Anna palautetta leiriohjelmasta

6. Vapaa sana

Kiitos palautteestasi!